

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**BEDRÜDDİN EL-AYNÎ VE NUHABU'L-EFKÂR ADLI
ESERİ**

HASAN DEMİREL

YÜKSEK LİSANS

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. HURİYE MARTI**

KONYA-2016

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

BEDRÜDDİN EL-AYNÎ VE NUHABU'L-EFKÂR ADLI ESERİ

HASAN DEMİREL

YÜKSEK LİSANS

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. HURİYE MARTI**

KONYA-2016

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan DEMİREL
	Numarası	108106031017
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Hadis
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Huriye MARTI
	Tezin Adı	BEDRÜDDİN EL-AYNÎ VE NUHABU'L-EFKÂR ADLI ESERİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Bedrüddîn el-Aynî ve Nuhabu'l-Efkâr Adlı Eseri başlıklı bu çalışma 11/07/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Huriye MARTI	
2	Prof. Dr.	Muhittin UYSAL	
3	Doç. Dr.	Ahmed ÜRKMEZ	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan DEMİREL		
	Numarası	108106031017		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	BEDRÜDDİN EL-AYNÎ VE NUHABU'L-EFKÂR ADLI ESERİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hasan DEMİREL

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hasan DEMİREL		
	Numarası	108106031017		
	Ana Bilim / Bilim	Temel İslam Bilimleri/ Hadis		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Huriye MARTI		
Tezin Adı	Bedrüddîn El-Aynî Ve Nuhabu'l-Efkâr Adlı Eseri			

Bu çalışmada, Aynî'nin Nuhabu'l-efkâr adlı eserinin muhteva ve metot açısından incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışma giriş bölümü dışında iki bölüm olarak hazırlanmıştır. Giriş bölümünde araştırmanın kapsam ve amacı, metodu, kaynakları yer almaktadır. Birinci bölüm Aynî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve hadisçiliği şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. İkinci bölüm de Nuhabu'l-efkâr'ın tanıtımı, yazılış sebebi, muhteva ve metodu şeklinde üç başlığa ayrılarak muhteva ve metot on başlıkta incelenmiştir. Çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: Aynî, Nuhabu'l-efkâr'da ravileri cerh ve tadil yönünden incelerken ve hadisler hakkında hüküm verirken takip ettiği yöntemle hadisçiliğinin farklı yönlerini ortaya koymuştur. Aynı zamanda bir Hanefî fakihî olan Aynî, bu eseriyle hadis ilmindeki yetkinliğini de ispat etmiştir. Diğer taraftan Nuhabu'l-efkâr, Hanefilerin sadece reyle değil hadisle de amel ettiklerini ispat eden önemli bir eserdir.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Hasan DEMİREL		
	Student Number	108106031017		
	Department	Basic Islamic Sciences/ Hadith		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Doç. Dr. Huriye MARTI		
Title of the Thesis/Dissertation	Bedrüddîn El-Aynî And His Book Entitled Nuhabu'l-Efkâr			

This study aimed to examine Ayni's book, Nuhabu'l-efkâr, in terms of its content and method. The study incorporates two main parts along with an introduction section in which the purpose of the study, method and the references are presented. In the first section, Ayni's life, his scholarly personality and his mastery in hadith were introduced. The second section was organized around three main parts: a) the introduction of Nuhabu'l-efkâr, b) it's purpose and c) the content and method which was designed based on ten aspects. Findings revealed that Ayni presents the different aspects of the science of hadith by examining the hadith narrators from the point of cerh and tadil and making judgments on the authenticity of hadithat. Additionally, as a Hanafi canonist, he proved by this book that he is competent in the science of hadith. Moreover, Nuhabu'l-efkâr is an important book proving that hanafies act not only with jurisprudences—as claimed by some—but also with hadith.

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	iii
Önsöz.....	iv
Giriş.....	6
I. Araştırmanın Kapsam ve Amacı.....	6
II. Araştırmanın Metodu.....	7
III. Araştırmanın Kaynakları.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM BEDRUDDİN EL-AYNÎ

I. Hayatı.....	10
II. Hocaları ve Talebeleri.....	11
A. Hocaları.....	11
B. Talebeleri.....	14
III. Eserleri.....	16
A. Hadisle İlgili Eserleri.....	16
B. Fıkıhla İlgili Eserleri.....	17
C. Tarihle İlgili Eserleri.....	18
D. Arap Diliyle ilgili Eserleri.....	19
IV. İlmî Şahsiyeti.....	20
V. Hadisçiliği.....	22

İKİNCİ BÖLÜM

NUHABU'L-EFKÂR FÎ TENKÎHİ MEBÂNÎ'L-AHBÂR FÎ ŞERH-İ MEÂNÎ'L-ÂSÂR

I. Eserin Tanıtımı.....	26
A. Şerhu meâni'l-âsâr.....	26
B. Mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr.....	27
C. Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr.....	28
II. Eserin Yazılış Sebebi.....	28
III. Eserin Muhtevası ve Metodu.....	29
A. Ravileri Değerlendirme.....	29
B. Hadisleri Tahric Etme.....	30

C. Mutâbaat ve Şahitleri Zikretme	31
D. Hadisler Hakkında Hüküm Verme	31
E. Kavramları Açıklama	33
F. Konular Arasındaki İrtibatı Belirleme	34
G. Hükümleri Temellendirme	36
H. Sorulara ve Muhtemel İtirazlara Cevap Verme	41
İ. Tahâvî'nin Müphem Bıraktığı Şahısları Belirleme	43
J. Hadislerden Hüküm Çıkarma	44
Sonuç	46
Kaynaklar	49

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
- a.s. : Aleyhisselam
- b. : İbn
- DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
- DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
- h. : Hicrî
- m. : Milâdî
- nşr. : Neşreden
- ö. : Ölüm
- s. : Sayfa
- s.a.s : Sallallâhu Aleyhi ve Sellem
- thk. : Tahkik Eden
- trc. : Tercüme Eden
- ts. : Tarihsiz
- vb. : Ve Benzeri
- yay. : Yayıncılık
- yy. :Yer Yok

ÖNSÖZ

İnsanı yaratan, akılla donatan, hakla batılı ayırabilmesi için ona kitap ve peygamberler gönderen, onu başıboş bir halde bırakmayan Allah'a hamdolsun. Son dinin mübelliği, mübeyyini ve müşerri'ı olan Hz. Peygambere salatü selam olsun. Rasulullah'ın tedrisatından geçen ve "Bizden bir hadis belleyip de bellediği gibi başkalarına ulaştırmanın Allah yüzünü ağartsin" iltifatına mazhar olan sahebe-i kirâma ve her devirde onlardan aldıkları bu ilim mirasını sonrakilere tebliğ ve teybin eden âlimlere selam olsun.

Nuhabu'l-efkâr adlı eserini inceleyip tanıttığımız Bedreddîn el-Aynî, döneminin büyük âlimlerinden ders almış; fıkıh, hadis, tarih ve dil başta olmak üzere birçok ilimde temayüz etmiş, aklî ve naklî ilimlerde yed-i tûlâ sahibi ansiklopedik bir âlimdir. *Nuhabu'l-efkâr* isimli eser de Aynî'nin hadis ve fıkıh ilimlerinde tüm marifetini ortaya koyduğu kapsamlı ve güçlü bir eserdir. Zira Aynî, hadis ilminde asıl meşhur olduğu *Umdetü'l-kârî* isimli eserden farklı olarak, *Nuhabu'l-efkâr*'da ravileri cerh ve tadil yönünden incelemesi ile hadisler hakkında hüküm vermesi bakımından hadisçiliğinin farklı yönlerini izhar etmiştir. Yine fıkıh ilmi açısından da bu eser, Hanefilerin hadisle amel ettiklerini ortaya koyan ve bu konuda Hanefî mezhebini destekleyen bir hazine olmuştur.

Bu önemli eser hakkında yurt dışında yedi yüksek lisans ve iki doktora çalışması yapılmıştır. Ancak bunlar kitabın bazı bölümlerine yönelik tahkik çalışmalarıdır. Eserin içeriğine yönelik hiçbir çalışma bulunmadığı için tezde kitabın muhteva ve metodunun incelenmesi hedeflenmiştir.

Araştırma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın kapsam ve amacı, metodu, kaynakları; birinci bölümde Aynî'nin hayatı, hocaları ve talebeleri, eserleri, ilmi şahsiyeti, hadisçiliği; ikinci bölümde *Nuhabu'l-Efkâr*'ın tanıtımı, eserin yazılış sebebi, muhteva ve metodu incelenmiştir.

Çalışmamızı hazırlarken bize rehberlik eden ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Huriye MARTI'ya, Prof. Dr. Muhittin UYSAL'a, Doç. Dr. Ahmed ÜRKMEZ'e ve emeği geçen diğer tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Mayıs 2016, Konya

GİRİŞ

I. Araştırmanın Kapsam ve Amacı

İslâm bilimleri açısından Memlûkler dönemi, İslâm tarihinin en parlak dönemlerinden birisi olmuştur. Doğuda Moğol istilasını batıda Endülüs'e yapılan haçlı saldırıları ve İslâm coğrafyasındaki savaşlar, İslâm âlimlerinin Memlûk Devleti topraklarına göç etmesine neden olmuştur. Netice itibariyle Kahire ve Dimeşk İslâm dünyasının önemli iki ilim merkezi haline gelmiştir. Memlûk sultanlarının ve devlet adamlarının ilmî çalışmalara verdiği destekle medreseler ve zengin kütüphaneler artmıştır. Vakıf ve tarikatlar marifetiyle ülkenin önemli merkezleri ilim yuvalarıyla dolup taşmıştır. Bedreddîn Aynî de hicrî VIII. asrın ortalarında Ayıntap'ta dünyaya gelmiş, ilmî seviyesi yüksek bir ailede büyüyüp Kahire'de bu ilmî zenginliğin içerisinde yetişmiştir.

Aynî, hem medrese hem de tarikat kültürü ile iç içe geçen gençlik yıllarında ilminin meyvesi olan eser telifine başlamıştır. Birçok alanda kitap telif eden Aynî, Hanefî mezhebince muteber sayılan bazı eserlere şerh yazmıştır. Biz de bu çalışmamızda Tahâvî'nin *Şerhu meâni'l-âsâr* isimli eserine Aynî'nin yazdığı şerh olan *Nuhabu'l-efkâr* isimli çalışmayı inceleyeceğiz. *Nuhabu'l-efkâr*, Hanefî fakihisi olan Aynî'nin hadis ilmindeki yetkinliğini ve Hanefîlerin sanılanın aksine sadece reyle değil hadisle de amel ettiklerini ortaya koyan güçlü bir eserdir. Araştırmamızda bu iki hususu delilleriyle açıklayacağız.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Bedreddîn Aynî'nin Hayatı, Hocaları ve Talebeleri; Hadis, Fıkıh, Tarih ve Arap Dili ile ilgili eserleri, İlmî Şahsiyeti ve Hadisçiliği şeklinde alt başlıklara ayrılmaktadır. İkinci bölüm, *Nuhabu'l-efkâr*'ın tanıtımı, Muhteva ve Metodu şeklinde ele alınmış, eserin muhteva ve metodu şu on başlıkta incelenmiştir: Ravileri Değerlendirme, Hadisleri Tahric Etme, Mutâbaat ve Şahitleri Zikretme, Hadisler Hakkında Hüküm Verme, Kavramları Açıklama, Konular Arasındaki İrtibatı Belirleme, Hükümleri Temellendirme, Sorulara ve Muhtemel İtirazlara Cevap Verme, Tahâvî'nin Müphem Bıraktığı Şahısları Belirleme, Hadislerden Hüküm Çıkarma.

II. Araştırmanın Metodu

Çalışmamızın konusunu tespit ettikten sonra *Nuhabu'l-efkâr*'ın mukaddimesinden başlamak üzere ilk okumalarımızı gerçekleştirdik. Diğer taraftan Aynî hakkında kaleme alınmış Arapça ve Türkçe birçok eseri, yine Aynî'nin telif ettiği çok sayıda kitabı inceledik. Konumuz gereği *Nuhabu'l-efkâr* adlı eserin yirmi bir ciltlik baskısını temin ettik. Bunun dışında Ebû Temîm Yasir b. İbrahim'in tahkik ettiği on dokuz ciltlik bir baskı daha bulunmaktadır. Ancak biz Ebû Temîm'in baskısındaki eksiklikler ve hatalar nedeniyle Seyyid Erşed Medenî'nin tahkik ettiği bu yirmi bir ciltlik baskıyı tercih ettik.

Araştırmamızı iki bölüm halinde ele aldık. Birinci bölümde bir ilim adamı olarak Aynî'nin hayatına yer verdik. İkinci bölümde ise konumuz olan *Nuhabu'l-efkâr*'ın tanıtımını yaparak eserin muhteva ve metodunu inceledik. İkinci bölümde şöyle bir metot takip ettik. Öncelikle bu bölümü eserin tanıtımı, eserin yazılış sebebi ve eserin muhteva ve metodu olarak üç kısma ayırdık. Eserin tanıtımı başlığı altında sırasıyla *Şerhu meâni'l-âsâr*, *Mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr*, *Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr* isimli eserler hakkında bilgi verdik. Aynî'nin *Nuhabu'l-efkâr*'ı yazma gayesi üzerinde durduk. Eserin muhteva ve metodunu araştırmaya ilk önce *Nuhabu'l-efkâr*'ın mukaddimesini okuyarak başladık. Daha sonra muhteva ve metoda yönelik belirlediğimiz on başlığı tek tek ele alarak eserin tamamını okuyup inceledik. Her bir konu ile ilgili yaptığımız tespitleri ve bunların örneklerini ifade ettik.

III. Araştırmanın Kaynakları

Aynî gibi çok yönlü bir ilim adamı söz konusu olduğunda hadisten fıkha, tarihten edebiyata kadar geniş bir yelpazede çok sayıda eserle karşılaşmak mümkün olmaktadır. Çalışmamızın ikinci bölümü konumuz itibarıyla *Nuhabu'l-efkâr* üzerinde yoğunlaşmayı gerektirdiğinden, kaynak çeşitliliğimiz ilk bölüme yönelik olmuştur. Aynî'nin hayatı ve ilmî şahsiyeti çerçevesinde karşılaştığımız bilgilere çalışmamızda yer verirken, bilgilerin Aynî'ye en yakın kaynaklardan alınmasına özen gösterdik. Meselâ Aynî'den bahsederken, onu hayatı ve eserleriyle birlikte çok yakından tanıyan talebesi Sehâvî'nin *ed-Dav'ü'l-lâmi'u* adlı eseri başta olmak üzere diğer bazı eserlerinden yararlandık. Yine kendisinin telif ettiği birçok eserin başına sonradan

eklenen mukaddimelerden istifade ettik. *DİA*, Leknevî'nin *el-Fevâidü'l-behiyye*'si ve Ma'tuk'un Aynî ve hadis ilmi üzerine yazdığı yüksek lisans tezi olan *Bedruddîn el-Aynî ve Eseruhû fî 'ilmi'l-hadis*'i de başvurduğumuz diğer kaynaklardan bazılarıdır. Son olarak Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilen "Uluslar arası Bedruddîn el-Aynî Sempozyumu"nda sunulan tebliğler yine istifade ettiğimiz diğer kaynaklar arasında yer almıştır.

Bedruddîn el-Aynî, günümüze kadar gelen ilmî çalışmaların pek çoğuna konu olmuştur. Aynî ve eserlerinin konu edildiği, ismine ulaşabildiğimiz bazı akademik çalışmalar şunlardır:

A Critical Edition of (a section of) Kitâb Sharh Musnad Abî Dâvûd by Al-Imâm Badr Al-Dîn Al-Aynî Al-Hanafî, Ledds Üniversitesi Arap ve Ortadoğu Araştırmaları bölümünde 2002'de, Aynî'nin *Şerhu süneni Ebî Dâvûd* isimli tamamlayamadığı eseri üzerine yapılmış bir doktora çalışmasıdır.¹

Mesâilü'n-nahviyye ve's-sarfiyye fî şerhi süneni Ebî Dâvûd, Ezher Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde 2008'de, Aynî'nin *Süneni Ebî Dâvûd* şerhini dil yönünden inceleyen Muhammed es-Seyyîd Abduh Ali tarafından bir yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.²

Aynî'nin *Mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr* adlı eserinin bazı kısımları üzerine Melik Abdülaziz üniversitesinde master çalışmaları yapılmıştır.³

Yine *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâli meâni'l-âsâr* isimli eseri üzerine 1998'de Muavvid b. Bilâl el-Avfî tarafından el-Câmiatü'l-İslâmiyye'de *Meğâni'l-ahyâr fî ricâli meâni'l-âsâr li-Bedruddîn el-Aynî min evveli'l-kitâbi ilâ nihâyeti harfî'z-zey* isimli bir doktora çalışması yapılmıştır.⁴

Aynî'nin hadis alanında en önemli kabul edilen eseri *Umdetü'l-kârî*; 1980'de Ezher Üniversitesinde hazırlanan *el-Bedru'l-Aynî ve menhecuhu fî umdeti'l-kârî* ve

¹ Gökçe, Ferhat, "Bedruddîn el-Aynî'nin Eserleri, Aynî ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar", *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedruddîn el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, s. 107.

² Gökçe, a.g.e., s. 107.

³ Gökçe, a.g.e., s. 108.

⁴ Gökçe, a.g.e., s. 109.

2006'da Dimeşk Üniversitesinde çalışılan *Bedru'd-dîn el-Aynî ve cuhûduhu fî ulûmi'l-hadîs ve ulûmi'l-lugati'l-Arabiyyeti fî umdeti'l-kârî şerhu sahihi'l-Buhârî* isimlerindeki doktora tezlerine konu olmuştur.⁵ Bunların dışında çok sayıda çalışmaya konu olan *Umdetü'l-kârî* üzerine ülkemizde de iki tane doktora çalışması yapılmıştır. Bunlardan birincisi araştırmamızda istifade ettiğimiz Talat Sakallı'nın *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri* isimli doktora çalışmasıdır. İkincisi de 1999'da Yavuz Köktaş'ın çalıştığı *Metin Tahlili Açısından Fethu'l-bârî ve Umdetu'l-kârî'nin Mukayesesi* isimli doktora tezidir.⁶

Bizim esas konumuz olan *Nuhabu'l-efkâr*'la ilgili yurt dışındaki üniversitelerde hazırlanmış dokuz çalışma mevcuttur. Bunlar *Nuhabu'l-efkâr*'ın bazı bölümlerinin tahkikiyle ilgili hazırlanmış ve henüz yayımlanmamış yedi master ile *Kitâbu nuhabi'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi şerhi meâni'l-âsâr (min evveli kitâbi'l-büyû' ilâ âhiri bâbi istikrâzi'l-hayevân)* ve *el-Kısmu'r-râbi' aşer min kitâbi nuhabi'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr li'l-imâm Bedruddîn el-Aynî metnu evvelu bâbi hıyâri'l-bâyiîn* isimlerindeki iki doktora çalışmasıdır.

---

⁵ Gökçe, a.g.e., s. 110-111.

⁶ Gökçe, a.g.e., s. 113.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEDRUDDİN EL-AYNÎ

I. Hayatı

Ebû Muhammed (Ebu's-Senâ) Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, Türk asıllı bir Hanefî fakihi, tarihçi, hadis ve dil âlimidir.⁷ Aynî, 762/1361 yılında bugünkü adıyla Gaziantep olan Ayıntap şehrinde dünyaya gelmiş ve buraya nispetle el-Aynî diye meşhur olmuştur. Babası ve dedesi kadı olan Aynî, ilmî seviyesi yüksek kültürlü bir ailede yetişmiş olup aklî ve naklî ilimlerde yed-i tûlâ sahibi ansiklopedik bir âlimdir.⁸ İlköğrenimini babasından ve Ayıntap'lı âlimlerden görmüş, çok küçük yaşlarda da hıfzını tamamlamıştır.⁹

Ayıntap kadısı olan babasından fıkıh ilmini öğrenerek bir süre onun yerine kadılık yapan Aynî, babasının vefatından sonra 784/1382'de Ayıntap'tan ayrılmıştır. Buradan Besni, Kâhta ve Malatya gibi şehirlere geçerek tahsiline devam etmiştir. Halep'te Cemâl el- Malatî, Kudüs'te Alâeddin es-Seyrâmî'den ders almış ve es-Seyrâmî ile karşılaşması Aynî'nin hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Onunla birlikte 788/1386'da Kahire'ye giden¹⁰ ve es-Seyrâmî tarafından Berkûkiyye Tekkesi'ne yerleştirilen Aynî, hocasının vefatına kadar tekkede kalarak bazı görevleri yürütmüştür. 788/1386 yılından itibaren Kahire'ye tamamen yerleşmiş, Sirâceddin el-Bulkînî, Zeyneddin el-Irâkî, Nûreddin el-Heysemî ve Ebu'l-Feth el-Askalânî başta olmak üzere dönemin büyük âlimlerinden ders almıştır.¹¹ Zamanla ilim dünyasında adından söz ettirdiği gibi idareciler nezdinde de itibar kazanarak çeşitli devlet görevlerine getirilmiştir. Bir yandan -vefatına kadar- 819/1416'da açılan el-Medresetü'l-Müeyyediyye'de hadis hocalığı yapmış diğer taraftan dönem

⁷ Koçkuzu, Ali Osman, "Aynî Bedreddîn", *DİA*, IV, 271.

⁸ Ma'tûk, Salih Yusuf, *Bedruddîn el-Aynî ve Eseruhü fi 'ilmi'l-hadisi*, Beyrut 1987, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, s. 55.

⁹ Aynî, Bedruddîn Mahmûd, *İkdü'l-cumân fi târihi ehli'z-zamân*, I-IX, thk. Muhammed Muhammed Emin, Kahire 2010, Daru'l-kütübi ve'l-vesâiki'l-kavmiyye, muhakkikin girişi, I, 6; Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed, *ed-Dav'ü'l-lâmi'u liehli'l-karni't-tâsi'i*, I-XII, nşr. Abdullatif Hasen Abdurrahman, Beyrut 2003, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, X, 121.

¹⁰ Sehâvî, a.g.e., X, 121-122.

¹¹ Sehâvî, a.g.e., X, 122; Ma'tûk, a.g.e., s. 60-63.

dönem muhtesiplik, baş kadılık ve evkaf nazırlığı gibi görevleri bir arada yürütmüştür.¹² Memlûklü sultanlarının taht değiştirmesi Aynî'nin de her defasında bir görevden alınması veya yeniden devlet görevlerinden birisine getirilmesi şeklinde sonuçlanmıştır.

Ömrünün sonuna kadar kesintili olarak idari görevlerde bulunan Aynî, ilmî sahada ise etkinliğini hep sürdürmüş ve çalışmalarını hiç bırakmamıştır. Bu bağlamda birçok medresede hocalık yapmış, el-Medresetü'l-Ayniyye'yi kurmuş,¹³ birkaçı Türkçe olan çok sayıda eser telif etmiş ve talebe yetiştirmiştir.

1449'da el-Melikü'z-Zâhir Çakmak tarafından bütün resmî görevlerinden azledilen Aynî geçim sıkıntısına düşmüş, az olan malını ve hayattaki en önemli sermayesi olan kitaplarından bir kısmını satmak zorunda kalmıştır. Aynî, 4 Zilhicce 855 (28 Aralık 1451) tarihinde vefat etmiş ve el-Medresetü'l-Ayniyye'ye defnedilmiştir.¹⁴

II. Hocaları ve Talebeleri

A. Hocaları

Bedruddîn el-Aynî, başta dönemin büyük âlimleri olmak üzere çok sayıda hocadan ders almıştır. Çok hocadan tahsil gören diğer âlimlerin de âdeti olduğu üzere Aynî de hocalarından bahseden müstakil bir eser telif etmiştir. Bu bağlamda *Mu'cemü'ş-şüyûh* adlı eserini hocalarına ayırmış, isimlerini tek tek sayıp hayatlarından bahsetmiştir.¹⁵ Ders aldığı hocaların sayısı bir kitap cildini dolduracak kadar çok olduğu için çalışmamızda en çok istifade ettiği hocalarından bir kısmını zikredeceğiz.

¹² Sehâvî, a.g.e., X, 122-123; Aynî, *Ikdü'l-Cumân*, I, 7-9; Ma'tûk, a.g.e., s. 66.

¹³ Sehâvî, a.g.e., X, 123.

¹⁴ Aynî, *Ikdü'l-Cumân*, I, 9.

¹⁵ Ma'tûk, a.g.e., s. 117-118.

1. Abdurrahîm İbnü'l-Hüseyn el-İrâkî (h. 806),¹⁶ Mısırlı, Şafîî mezhebine mensup meşhur bir hadis âlimidir. Aynî bu hocasından *Sahih-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim* ve İbnü Dakîku'l-Îd'in *el-İlmâm*'ını okumuştur.¹⁷
2. Sirâceddîn Ebû Hafs el-Bulkînî (h. 805),¹⁸ dönemin Kahire'deki hadis ve fıkıh alanında muşâru'n-ileyh olarak bilinen büyük âlimlerinden birisidir. Aynî bu büyük âlimin *Mehâsinu'l-İstılâh* adlı eserinin büyük çoğunluğunu farklı meclislerde kendisinden almıştır.¹⁹
3. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Alâuddîn es-Seyrâmî (h. 790),²⁰ Aynî'nin en çok etkilendiği hocalarından birisidir. es-Seyrâmî vesilesiyle tasavvufla da ilgilenen Aynî hocasının vefatına kadar onunla birlikte Berkûkîyye medresesinde kalmıştır. Aynî bu süre zarfında hocasından *Hidâye*'nin büyük bir kısmını, *Keşşâf*'in başından bir bölümünü, Taftazânî'nin *Şerhu't-tenkih* ve *şerhu't-telhîs*'ini okumuştur.²¹
4. Şerefuddîn İsâ b. el-Hâs b. Mahmûd es-Sürmârî el-Ayintâbî (h. 788),²² ilmi, fazileti ve ameliyle temayüz etmiş devrin önde gelen büyük Hanefî âlimlerindendir. Aynî bu hocasından Arap dilinin meânî, bedî, beyan konularını; *Keşşâf*'in büyük bir kısmını, et-Tibî'nin *et-Tibyâ*'sını, Arap dili felsefesine dair zor bir eser olan Sekkâkî'nin *el-Miftâh*'ını okumuştur.²³
5. Ahmed b. İsmâil b. Muhammed Necmüddîn İbnü'l-Keşk (h. 799),²⁴ Hanefî fakih ve muhaddislerinden Kahire ve Dımaşk kadısıdır. Aynî, İbnü'l-Keşk'ten *Sahih-i Buhârî*'nin baş kısmını okumuştur.²⁵
6. Muhammed b. Abdurrahman b. Haydar Takiyyuddîn ed-Decavî (h. 809),²⁶ Şafîî mezhebine mensup Kahireli bir hadis hocasıdır. Aynî, bu hocasından

¹⁶ Aynî, Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ, *el-Makâsidü'n-nahviyye fî şerh-i şevâhid-i şürûhi'l-elfiyye*, I-III, nşr. Muhammed Bâsil Uyûnu's-sûd, Beyrut 2005, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, muhakkikin girişi, I, 5.

¹⁷ Ma'tûk, a.g.e., s. 127.

¹⁸ Aynî, *el-Makâsit*, I, 5.

¹⁹ Ma'tûk, a.g.e., s. 129.

²⁰ Aynî, *el-Makâsit*, I, 4.

²¹ Ma'tûk, a.g.e., s. 131.

²² Aynî, *el-Makâsit*, I, 5.

²³ Ma'tûk, a.g.e., s. 132.

²⁴ Aynî, *el-Makâsit*, I, 4.

²⁵ Ma'tûk, a.g.e., s. 133-134.

²⁶ Aynî, *el-Makâsit*, I, 5.

Nesâî dışında kütüb-ü sittenin tamamını ve diğer bazı hadis kitaplarını okumuştur.²⁷

7. Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Nuruddîn ebu'l-Hasen el-Heysemî (h. 807),²⁸ Aynî'nin hadis okuduğu hocalarından birisidir. el-Heysemî İbn Hacer'in ve kendisinden büyük yaşta olmasına rağmen el-İrâkî'nin de hocasıdır. İnsanlar arasında imam, âlim, zahit olarak bilinen el-Heysemî çok sayıda eser vermiş olan velût bir ilim adamıdır.²⁹
8. Abdülkerim b. Muhammed b. Abdülkerim Kutbuddîn el-Halebî (h. 809).³⁰ Aynî bu hocasından Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inin bir kısmını okumuş kalan kısmını da münâvele yoluyla almıştır.³¹
9. Muhammed b. Muhammed b. Abdullatîf er-Rabî Şerafüddîn Ebu't-Tâhir İbnu'l-Küveyk (h. 821),³² Kahireli bir Şafîî âlimidir. Aynî ondan Kâdî İyâd'ın hadis alanındaki *eş-Şifâ* adlı eserinin tamamını okumuştur.³³
10. Yûsuf b. Mûsâ b. Muhammed el-Malatî Cemâluddîn (h. 725),³⁴ aslen Harput'lu olan ancak Malatya'da neşet edip el-Malatî diye meşhur olan bir Hanefî bilginidir. Aynî bu hocasından da Hanefî fikhının temel eserlerinden olan *el-Hidaye*'yi ve Pezdevî'nin usul kitabını okumuştur.³⁵
11. Ali b. Muhammed b. Abdülkerim Nûruddîn Ebu'l-Hasen el-Füvvî (h. 827),³⁶ Kahire'li Şafîî mezhebine mensup bir âlimdir. Aynî ondan Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sını, Dârakutnî'nin *Sünen*'inin bir kısmını ve İbn Mâlik'in *et-Teshîl*'ini rivayet etmiştir.³⁷
12. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Ebu'l-Feth el-Askalânî (h. 793),³⁸ Mısırlı olup Aynî kendisinden *eş-Şâtıbiyye* adlı kıraat kitabını okumuştur.³⁹

²⁷ Ma'tûk, a.g.e., s. 134.

²⁸ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 5.

²⁹ Ma'tûk, a.g.e., s. 135.

³⁰ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 5.

³¹ Ma'tûk, a.g.e., s. 136.

³² Aynî, *el-Makâsıt*, I, 6.

³³ Ma'tûk, a.g.e., s. 137.

³⁴ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 6.

³⁵ Ma'tûk, a.g.e., s. 137.

³⁶ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 5.

³⁷ Ma'tûk, a.g.e., s. 138.

³⁸ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 5.

³⁹ Ma'tûk, a.g.e., s. 138.

13. Cibrîl b. Sâlih b. İsrâîl el-Bağdâdî (h. 794),⁴⁰ Ayıntap'lıdır. Aynî ondan *el-Keşşâf*'ı, *Mecmau'l-bahreyn*'i, *et-Tenkîh*'i ve onun şerhi *et-Tevşîh*'i okumuştur.⁴¹
14. Muhammed b. Abdullah b. Ahmed İbn Zeynilarab (h. 793),⁴² *el-Mesâbih*'in şârihi olan bu âlim, Aynî'nin Kur'an-ı Kerîm hocalarındandır.⁴³
15. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm el-Gazvînî (vefat tarihi bilinmiyor), zamanında benzeri olmayan bir hüsn-ü hat yazarıydı. Aynî, babasının da isteği üzerine ondan bir müddet hat öğrendi.⁴⁴

B. Talebeleri

Aynî, aldığı resmî görevler ve telif faaliyetlerinin yanı sıra çeşitli medreselerde ders vermek suretiyle çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bu bölümde öğrencilerinden bazılarının isimlerini zikretmeden önce sahip oldukları genel özelliklerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Aynî'nin öğrencilerinin çoğu Kahire dışından gelmiştir. Bu durumun Aynî'nin ilmî yetkinliğinden ve Kahire'nin dönemin önemli ilim merkezlerinden birisi olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Kahire dışından gelen öğrencilerin çoğunluğu Şafî mezhebine mensupken, Kahire'deki öğrencilerin çoğunluğu da Hanefî mezhebine mensup kişilerden oluşmuştur. Bunların yanında az da olsa Hanbelî ve Mâlikî öğrenciler de vardır.⁴⁵

Aynî'nin İbnü'l-Hümâm, Seyfeddîn es-Sayrâmî, Abdülkadir b. Abdurrahman ve İbnü's-Sekâ gibi bazı öğrencileri ulema ailesinden gelmiş olup ilk derslerini babalarından veya dedelerinden almış ve ilimle küçük yaşta tanışmış seçkin kimselerdir.⁴⁶ Öğrencilerinin büyük bir kısmı da çeşitli ilim merkezlerine seyahat etmiş ve oralarda bulunan yetkin ve meşhur âlimlerden ders almışlardır. Bu talebeler

⁴⁰ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 4.

⁴¹ Ma'tûk, a.g.e., s. 138.

⁴² Aynî, *el-Makâsıt*, I, 5.

⁴³ Ma'tûk, a.g.e., s. 138.

⁴⁴ Ma'tûk, a.g.e., s. 139.

⁴⁵ Sehâvî, a.g.e., X, 123; Ma'tûk, a.g.e., s. 145.

⁴⁶ Yalçın, M. Fatih, "Memlükler Dönemi Kahire'de Bir Müderris: Bedreddin el-Aynî", *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedruddîn el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, s. 93.

daha çok Dımaşk, Halep, Hama, Gazze, Kudüs, Mısır, Mekke, Medine ve Dimyat gibi şehirlere seyahatlerde bulunarak bu merkezlerin önde gelen âlimlerinden ilim öğrenmişlerdir.⁴⁷ Diğer taraftan bu talebeler Kahire’de de Aynî dışında bazı hocalardan ders almışlardır. Aynî ile muhalif düşen İbn Hacer ve Makrîzî’den ders alan sadece altı öğrencisi olmuştur.⁴⁸

Aynî’nin yetiştirdiği öğrencilerin büyük bir kısmı, farklı medreselerde başta hadis ve fıkıh olmak üzere kıraat ve tefsir hocalığı yapmışlardır. Yine ilmî faaliyetlerinin yanı sıra Mısır veya Mısır dışında kadılık ve kadı naipliği gibi görevleri de yürütmüşlerdir. Aynî gibi çok sayıda öğrencisi de tasavvufla ilgilenmiş ve hankah şeyhliği yapmıştır.⁴⁹ Öğrencilerinin bazıları şunlardır:

1. Muhammed b. Abdülvâhid b. Abdülhamîd Kemâlüddîn İbnü’l-Hümâm es-Sivâsî (h. 861).⁵⁰
2. Muhammed b. Abdurrahman b. Muhammed Ebu’l-Hayr es-Sehâvî (h. 902).⁵¹
3. Ahmed b. Sadaka b. Ahmed b. Hasen b. Abdullah Ebu’l-Fazl el-Askalânî el-Mekkî (h. 905).⁵²
4. İsâ b. Süleyman b. Halef b. Dâvûd Şerâfüddîn et-Tenûbî (h. 863).⁵³
5. Ahmed b. İbrâhîm b. Nasrullah ‘İzzuddîn Ebu’l-Berekât el-Askalânî (h. 876).⁵⁴
6. Cemâlüddîn Ebu’l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrıberdî (h. 874).⁵⁵
7. Ali b. Ahmed b. Ali Nûruddîn el-Menûfî el-Dekmâvî (h. 890).⁵⁶
8. Muhammed b. Abdullah b. Abdurrahman Necmuddîn İbnü’l-Kâdî Aclûn ez-Zer‘î (h. 876).⁵⁷
9. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Kalyûbî Şemsüddîn el-Hicâzî (h. 849).⁵⁸

⁴⁷ Yalçın, a.g.e., s. 93, 96.

⁴⁸ Yalçın, a.g.e., s. 98.

⁴⁹ Yalçın, a.g.e., s. 101.

⁵⁰ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 9; Ma’tûk, a.g.e., s. 146.

⁵¹ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 8; Ma’tûk, a.g.e., s. 148.

⁵² Ma’tûk, a.g.e., s. 150.

⁵³ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 8; Ma’tûk, a.g.e., s. 151.

⁵⁴ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 6; Ma’tûk, a.g.e., s. 151.

⁵⁵ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 9; Ma’tûk, a.g.e., s. 152.

⁵⁶ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 8.

⁵⁷ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 9; Ma’tûk, a.g.e., s. 154.

10. Muhammed b. Halîl b. Yûsuf Ebû Hâmid el-Belbîsî er-Ramlî (h. 888).⁵⁹

III. Eserleri

Aynî, döneminin mümtaz şahsiyetlerinden biri olarak yetişmiş özellikle şerh ve te'lif alanlarında velût, ansiklopedik bir sistemle çalışan kıymetli bir ilim adamı olduğunu da eserleriyle ortaya koymuştur. Memlûklüler dönemi ilim adamlarının çoğunluğu, önceki dönemlerde yaşamış âlimlerin eserlerine şerh, hâşiye, ta'lik yazmış; dağınık haldeki metinleri toplamış veya uzun metinleri ihtisar etmişlerdir.⁶⁰ Bu bağlamda Aynî'nin de eserlerinin önemli bir kısmı şerhlerden oluşmaktadır. Devlet görevleri ve tedrisat faaliyetlerinin yoğunluğuna rağmen hadis, fıkıh, tarih, biyografi, dil, gramer gibi birçok alanda eser vermiş olması, Aynî'nin hayatında ilmî çalışmaların hız kesmeden devam ettiğini göstermektedir. Diğer taraftan Aynî Türk asıllı bir bilgin olmasına karşın birkaçı dışında eserlerinin tamamını Arapça olarak telif etmiştir.⁶¹ Bu durumda, yaşadığı ilmî ortamın dilinin etkili olduğu söylenebilir. Çalışmamızın bu bölümünde Aynî'nin eserlerinden önemli bir kısmına yer verilip tamamı zikredilmemiştir.

A. Hadisle İlgili Eserleri

1. *el-Alemü'l-heyrib fî şerhi'l-kelimi't-tayyib*, Aynî'nin hadis ilmi alanındaki ilk eseridir. İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) bir dua ve ezkar kitabı olan *el-Kelimü't-tayyib* adlı esere yazılmış tek ciltlik bir şerhtir.⁶²
2. *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Aynî'nin meşhur hadis âlimi Ebû Dâvûd'un (ö. 275/889) *Sünen*'ine yazmış olduğu hadis şerhidir. Eser tamamlanamamış, eksik olarak neşredilmiştir.⁶³ Yine bu eser üzerine bir batı üniversitesi olan Leeds'te doktora çalışması ve Ezher'de yüksek lisans çalışması mevcuttur.⁶⁴

⁵⁸ Aynî, *el-Makâsıt*, I, 9; Ma'tûk, a.g.e., s. 155.

⁵⁹ Aynî, *el-Makâsıt*, tahkik yapanın girişi, I, 8; Ma'tûk, a.g.e., s. 156.

⁶⁰ Gökçe, a.g.e., s. 105.

⁶¹ Koçkuzu, "Aynî Bedreddîn", IV, 272.

⁶² Aynî, Bedruddîn, *el-Alemü'l-heyrib fî şerhi'l-kelimi't-tayyib*, thk. Ebu'l-Münzir Hâlid İbrâhim el-Mısırî, Riyâd 2000, Mektebetü'r-Ruşd.

⁶³ Aynî, Bedruddîn, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, I-VII, thk. Ebu'l-Münzir Hâlid İbrâhim el-Mısırî, Riyâd 1999, Mektebetü'r-Ruşd.

⁶⁴ Gökçe, a.g.e., s. 107.

3. *Mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr*, Aynî'nin büyük Hanefî âlimi İmam Tahâvî'nin (ö. 321/933) *Şerhu meâni'l-âsâr* isimli eserine yazdığı 11 ciltlik şerhidir.⁶⁵
4. *Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr*, Aynî'nin *Mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr* adlı eserine yaptığı 8 ciltlik bir ihtisar çalışmasıdır. Bu eser tahkik edilmiş ve (bizim de şuan üzerinde çalıştığımız) 21 cilt olarak yayınlanmıştır.⁶⁶
5. *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâli meâni'l-âsâr*, Aynî'nin cerh ve ta'dil ilmi kapsamındaki üç ciltlik eseridir. Aynî bu eserde, Tahâvî'nin *Şerhu meâni'l-âsâr* isimli kitabındaki râvilerden bahsetmiştir.⁶⁷
6. *Umdetü'l-kârî fî şerhi sahîhi'l-Buhârî*, Aynî'nin hadis ilmine dair yazdığı en önemli ve en meşhur eseridir. Eser Buhârî'nin (ö. 256/869) *Sahîh*'ine yazılmış bir şerhtir. Aynî bu eseri 26 senede yaklaşık 10 senelik bir mesai harcayarak hayatının en olgun döneminde güç şartlar ve meşguliyetler altında emek vererek yazmıştır.⁶⁸

B. Fıkıhla İlgili Eserleri

1. *el-Binâye fî şerhi'l-hidâye*, Burhâneddin el-Merginânî'nin (h. 593/1197) Hanefî fikhının en muteber kaynaklarından olan eseri *el-Hidâye* üzerine Aynî'nin yazdığı 10 ciltlik bir şerhtir. Eserde dört mezhep imamının görüşleri açık bir şekilde ifade edilmiş, hadisler tahric ve tahkik edilmiş, fikhî konular derli toplu bir şekilde ele alınmıştır.⁶⁹
2. *Remzu'l-hakâik fî şerhi kenzi'd-dekâik*, Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin (ö. 710/1310) hanefî fikhına dair *Kenzü'd-dekâik* adlı eserinin şerhidir.⁷⁰ Orta hacimli olan bu şerh 2004 yılında Naim Eşref Nur Ahmed tarafından iki cilt olarak neşredilmiştir.⁷¹

⁶⁵ Ma'tûk, a.g.e., s. 193.

⁶⁶ Aynî, Bedruddîn, *Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr*, I-XXI, Beyrut 2011, Dâru'l-Minhâc.

⁶⁷ Aynî, Bedruddîn, *Meğâni'l-Ahyâr fî şerhi esâmî ricâli meâni'l-âsâr*, I-III, thk. Muhammed Hasan İsmail, Beyrut 2006, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

⁶⁸ Sakallı, "Aynî Gözüyle Buhârî", *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî (811-869) Uluslar Arası Sempozyum (18-20 Haziran 1987)*, Kayseri 1996, Erciyes Üniversitesi Matbaası, s. 135.

⁶⁹ Kallek, Cengiz, "el-Hidâye", DİA, XVII, 471-472.

⁷⁰ Yaman, Ahmet, "Kenzü'd-Dekâik", DİA, XXV, 261.

⁷¹ Gökçe, a.g.e., s. 125.

3. *Mesâilü 'l-bedriyye el-müntehabe mine 'l-fetâvâ 'z-zâhiriyye*'yi Aynî, Zâhiruddin el-Buhârî'nin (ö. 619/1222) *el-Fetâva 'z-zâhiriyye* adlı eserinden seçtiği konuları bir araya getirerek telif etmiştir.⁷²
4. *el-Müstecma' fî şerhi 'l-mecma'*, yine hanefî fakihî İbnü's-Sââtî'nin (ö. 694) *Mecmau 'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyirayn fî fikhi 'l-hanefiyye* adlı eserine Aynî'nin yazdığı şerhtir.⁷³
5. *ed-Dürerü 'z-zâhire fî şerhi bihâri 'z-zâhire*, Aynî'nin hocası Hüsâmuddîn er-Ruhâvî'nin eseri *el-Bihârü 'z-zâhire*'ye yazdığı şerhtir. Yazma halinde bekleyen eserlerden birisidir.⁷⁴
6. *el-Mükaddimetü 's-sûdâniyye fî 'l-ahkâmi 'd-dîniyye*. Bu eser sadece Brockelmann tarafından Aynî'ye nispet edilmiştir. Eser yazma halinde Süleymaniye kütüphanesinde bulunmaktadır.⁷⁵
7. *el-Vasît fî muhtasari 'l-muhît*, es-Serahsî'nin (ö. 544/1149) hanefî fikhına dair *el-Muhît* adlı eserine Aynî'nin yazdığı iki ciltlik bir ihtisar çalışmasıdır.⁷⁶
8. *Minhatu 's-sulûk fî şerhi tuhfeti 'l-mulûk*, Ebû Bekr er-Râzî'nin (ö. 666/1268) *Tuhfetu 'l-mulûk*'una yazılan şerhtir.⁷⁷

C. Tarihle İlgili Eserleri

1. *Ikdü 'l-cumân fî târihi ehli 'z-zemân*, Aynî'nin en meşhur ve hacimli teliflerinden biri olan yirmi ciltlik bu eser, umumi bir tarih kitabıdır. Aynî daha sonra kardeşi Şehabeddin Ahmed'le birlikte bu eserini sekiz cilt halinde *Târihu 'l-bedr fî evsâfi ehli 'l-asr* ismiyle ihtisar etmiştir.⁷⁸
2. *es-Seyfu 'l-mühenned fî sîreti Meliki 'l-Müeyyed*, Aynî'nin Memlük sultanlarından *Meliki 'l-Müeyyed*'in hayatını anlattığı, bir kısmını nazım bir kısmını nesir şeklinde yazdığı eseridir.⁷⁹
3. *er-Ravdu 'z-zâhir fî sîreti 'l-Meliki 'z-Zâhir*, yine Memlük sultanlarından Zâhir'in hayatının anlatıldığı eser 1962'de tahkik edilerek neşredilmiştir.⁸⁰

⁷² Gökçe, a.g.e., s. 125.

⁷³ Gökçe, a.g.e., s. 126.

⁷⁴ Gökçe, a.g.e., s. 126.

⁷⁵ Gökçe, a.g.e., s. 126.

⁷⁶ Ma'tûk, a.g.e., s. 119.

⁷⁷ Gökçe, a.g.e., s. 127.

⁷⁸ Koçkuzu, "Aynî Bedreddîn", IV, 272.

⁷⁹ Koçkuzu, "Aynî Bedreddîn", IV, 272.

4. *Keşfu'l-kinâ'i'l- mürnâ an mühimmâti'l-esâmî ve'l-künâ*. Tahkiki yapılarak yayımlanan bu eser; isimler, künyeler ve lakaplara dair bibliyografik bir türdür. Aynî'nin kendi eserlerinin listesini içinde vermesi de eserin önemli bir yönüdür.⁸¹

D. Arap Diliyle ilgili Eserleri

1. *el-Mekâsidu'n-nahviyye fî şerhi şevâhidi şurûhi'l-elfiye*, Aynî'nin nahiv âlimi İbn Mâlik'in (ö. 672/1274) *Elfiyye*'sinde ve şerhlerinde geçen şevâhidleri incelediği eseridir. Bu telifle Aynî, Arap diline önemli bir katkıda bulunarak çok istifade edilen ve eş-Şevâhidü'l-kübrâ ismiyle tanınan bir esere imza atmıştır.⁸²
2. *Ferâidu'l-kâlâid fî muhtasari şerhi's-şevâhid*, *el-Mekâsidu'n-nahviyye*'nin kısaltılmış şekli olup eş-Şevâhidü's-suğrâ olarak tanınmaktadır.⁸³
3. *Resâilü'l-fie fî şerhi'l-avâmili'l-mie*, Aynî'nin Arap diline dair bir başka eseridir. Bu eser Abdülkâdir el-Cürcânî'nin (ö. 471/1078) *el-Avâmilü'l-mie* adlı nahve dair kitabının şerhidir.⁸⁴
4. *Milâhu'l-elvâh fî şerhi merâhi'l-ervâh*, Ahmed b. Ali b. Mesu'd'un *Merâhu'l-ervâh* isimli eserinin şerhi olup Aynî'nin on dokuz yaşında ilk telif ettiği eseridir.⁸⁵
5. *Mizânu'n-nusûs fî 'ilmi'l-arûz*, Aynî'nin Arap dilinde aruzla ilgili bir eseridir.⁸⁶
6. *el-Hâvî fî şerhi kasîdeti's-sâvî*, aruz hakkında Muhammed es-Sâvî'nin kasidesi üzerine yazılmış bir şerhtir.⁸⁷

⁸⁰ Gökçe, a.g.e., s. 121.

⁸¹ Gökçe, a.g.e., s. 121.

⁸² Ma'tûk, a.g.e., s. 90.

⁸³ Ma'tûk, a.g.e., s. 93.

⁸⁴ Ma'tûk, a.g.e., s. 101.

⁸⁵ Gökçe, a.g.e., s. 133.

⁸⁶ Gökçe, a.g.e., s. 133.

⁸⁷ Gökçe, a.g.e., s. 133.

IV. İlmî Şahsiyeti

Aynî, hicrî IX. Miladî XV. asrın en seçkin ilim adamlarından birisi olmasını, resmi görevlerinin neticesinde elde ettiği şöhretten çok ilmî faaliyetlerine ve ilme verdiği değere borçludur.

İlmî şahsiyetini tanıtan eserlerde usûlî, fakih, muhaddis, müfessir, müerrih, lügâvî, nahvî, beyânî, nâzım, aruzî gibi ilmî nispetlerle anılması⁸⁸ ve hadis, fıkıh, tarih, biyografi, sarf, nahiv gibi birçok alanda eser vermesi, onun dini ilimlerin her alanında mütebahhir bir âlim olduğunu göstermektedir. Türkçe ve Arapçayı en iyi derece bilen ve özellikle eserlerinin çoğunluğunda Arapçayı fasih olarak kullanan Aynî, Farsça da bilmektedir.⁸⁹ Kendisi Türk olmasına rağmen eserlerinin çoğunluğunu Arapça olarak telif etmesini, yaşadığı ilim ve kültür çevresine uyması şeklinde açıklayabiliriz. Zira Arapça eser vermekle hem devrinin ilim dilini kullanmış hem de İslam ilimleri açısından evrensel bir hizmette bulunmuştur.⁹⁰

Aynî’de bulunan bu geniş bilgi ve ilmî tecrübeyi sırasıyla; bir ulema ailesinde ilmin kıymetini bilerek yetişmesine, ilme karşı bitmek bilmeyen hırs ve gayretine, birçok şehir gezerek her ilmi o ilmin otoritesi kabul edilen âlimlerden almasına bağlayabiliriz.⁹¹

Diğer taraftan Aynî, ilmî hayatını sadece teorik olarak eğitim almakla değil pratikte de sürdürmüş, küçük yaşlardan itibaren eser telifine ve ders vermeye de başlamıştır. Örneğin o, fıkıhla ilgili ilk eseri olan *el-Müstecmâ fî şerhi’l-mecmâ*’sını çok genç bir yaşta hocaları hayatta iken yazmış ve adeta bir tez gibi onların eleştirisine sunmuştur. Neticede hocalarından ders ve fetva vermek üzere icazet de almıştır.⁹² Yine hocası Seyrâmî ile birlikte Kahire’de kalarak onun vefatına kadar yanından ayrılmamış, orada eğitim ve öğretim işlerine başlamış ve aldığı yetkileri

⁸⁸ Kahraman, Abdullah, “Bedrüddin el-Aynî’nin Remzû’l-hakâik Adlı Eseri ve Bazı Fıkî Meselelere Yaklaşımı”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedrüddin el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, s. 301

⁸⁹ Yalçın, Fatih, “Memlükler Dönemi Kahire’de Bir Müderris: Bedreddin el-Aynî”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedrüddin el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, s. 89.

⁹⁰ Sakallı, Talat, *Bedrüddin Aynî (Hayatı, Eserleri ve İlmî Şahsiyeti)*, Ankara 1995, Türkiye Diyanet Vakfı, s. 51.

⁹¹ Yalçın, a.g.e., s. 89.

⁹² Gökçe, a.g.e., s. 126.

tatbik etme imkânı bulmuştur. Hocasının medresesinde öğrencilere tefsir, fıkıh, hadis ve Arap diline dair dersler okutarak ilmî tecrübe ve birikimini de geliştirmiştir.⁹³

Biyografi kaynaklarında özellikle fakih olarak anılan Aynî, Hanefî mezhebine gönülden bağlıdır. Bu bağlılık o kadar ileri derecededir ki Hanefî bilginlerinden Leknevî, teliflerinden yola çıkarak Aynî'nin çok faydalı ve ciddi eserler ortaya koyduğunu, eserlerinde biraz mezhep taassubu kokusu olmasa daha iyi olacağını ifade etmiştir.⁹⁴ Bunun yanında Aynî'nin diğer mezhep görüşlerini iyi bilmesi, ihtilafli konularda tüm mezheplerin görüşlerini delilleriyle birlikte ortaya koyabilmesi ve yine sade bir anlatım ve izahata önem vermesi, ilmî şahsiyetine değer katan önemli bazı özelliklerindedir.⁹⁵

Doksan seneden fazla bir ömür yaşaması Aynî'nin çok sayıda âlim yetiştirmesine olanak sağlamıştır. Zira Müeyyediyye medresesinde kırk seneye yakın tek başına hadis okutmuş, Mahmudiyye medresesinde fıkıh dersleri vermiştir. Aralarında ilmî çatışma ve devamlı bir mücadele olmasına rağmen İbn Hacer de Aynî'yi hocaları arasında saymıştır. Yine ömrünün sonuna kadar hiç öğrencisiz kalmamasında; birçok sahada ilminin çokluğu, alçak gönüllü oluşu, akıcı güzel bir üslupla konuşması ve geniş kültürlülüğü de etkili olmuştur.⁹⁶

Hadis, fıkıh ve Arap dili alanlarında telif ettiği birçok önemli eserin yanında olayları tenkitçi bir yaklaşımla tahlil etmesini bilen Aynî, *Ikdü'l-cumân* adlı büyük umumî tarih kitabını yazmış ve tarih ilmi sahasına önemli bir eser kazandırmıştır.⁹⁷ Aynî'nin tarih ilmi açısından önemli başka türde birçok eseri olmakla birlikte, Memlûk sultanları ve kendi hocalarının hayatlarını anlatan, yine hadis ravilerini konu alan biyografi türü eserleri de bulunmaktadır. Son olarak tarih ilmi açısından Aynî'nin ilmî şahsiyetini tanımlarken, onun nesnelliği elden bırakmayan objektif bir tarihçi olduğunu belirtmeliyiz.⁹⁸

⁹³ Aynî, *el-Makâsidü'n-nahviyye*, I, 6; Gökçe, a.g.e., s. 126.

⁹⁴ Leknevî, Muhammed Abdulhay, *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-hanefiyye*, Mısır h. 1324, Matbaatü's-saâde, s. 208.

⁹⁵ Kahraman, a.g.e., s. 301.

⁹⁶ Gökçe, a.g.e., s. 126.

⁹⁷ Gökçe, a.g.e., s. 116.

⁹⁸ Sakallı, *Bedruddin Aynî*, s. 56.

Diğer taraftan fakih ve muhaddis olarak nitelendirilen Aynî, hadisçiliğinden çok fakihliği ile tanınmaktadır. Aynî'nin hadis ilmi alanındaki yetkinliğine ileride değineceğiz. Daha önce ifade ettiğimiz gibi koyu bir Hanefi olarak nitelendirilen Aynî, tüm mezhep görüşlerini ve kendinden önceki fıkıh külliyyatını çok iyi biliyordu. Aynî uzun süre Kahire Hanefî baş kadılığı yapmış ve eserlerinde de fakih kimliğini ortaya koymuştur. Mesela, *el-Binâye* adlı on ciltlik kitabı tüm fıkıh konularını detaylı bir şekilde ihtiva eden ansiklopedik bir eserdir. Bir hadis kitabı olmasına rağmen *Umdetü'l-Kâri* adlı eserinde de sık sık fıkıh konularına girmiştir.⁹⁹

Aynî, medreselerde verdiği dersler ve telif ettiği eserlerin dışında Memluk sultanlarına gerek gece sohbetleri gerekse özel dersler vermek suretiyle de ilmî faaliyetlerde bulunmuştur. Nitekim Memlûk sultanlarından Melik Eşref “Eğer Aynî olmasaydı bizim Müslümanlığımız güzel olmazdı ve devlet idaresini bilmezdik.” demiştir.¹⁰⁰ Diğer taraftan ömrünün son dönemlerinde Medresetü'l-Ayniyye'yi yaptırması ve kitaplarının büyük bir kısmını bu medreseye bağışlaması onun ilme verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir.¹⁰¹

Talebelerinden es-Sehâvî, Aynî'yi *et-Tibru'l-Mesbûk* adlı eserinde şöyle anlatır: “O; İmam, allâme, Arap dili ve diğer birçok ilme hâkim, bilgin bir kimseydi. Tarih ve lûgat hafızı olduğu gibi kelime hazinesi de çok genişti. Çeşitli konularda mütalaa yapmak ve yazmaktan hiç bıkmazdı. Hattı çok güzeldi ve birçok eser yazdı. Şahsen ben, hocalarımdan İbn Hacer dışında Aynî kadar çok eser telif eden bir başkasını bilmiyorum... Aynî çok sayıda ilim adamı yetiştirdi ve onun talebeleri arasında başka mezhepten öğrencileri de vardı. Hadis rivayet etti, fetva verdi, kitap yazdı ve eğitim öğretimden hiç geri durmadı.”¹⁰²

V. Hadisçiliği

Hayatı ve ilmi çalışmaları başlığında değindiğimiz üzere Aynî, çok yönlü bir ilim adamıdır ve onun birçok ilim dalı ve kültür alanında etkisinden söz etmek mümkündür. Bu bağlamda Aynî'nin her ilim dalı ve kültür alanına katkısı ele

⁹⁹ Sakallı, *Bedruddin Aynî*, s. 68.

¹⁰⁰ Ma'tûk, a.g.e., s. 78.

¹⁰¹ Yalçın, a.g.e., s. 90.

¹⁰² Sehâvî, Muhammed b. Abdurrahman, *et-Tibru'l-mesbûk fî zeli's-sülûk*, I-IV, thk. Necvâ Mustafa Kâmil-Lebibe İbrahim Mustafa, Kahire 2002, Dâru'l-Kütübü'l-Vesâik, III, 145.

alınabilir ve başlı başına bir çalışma yapılabilir. Hatta sadece ilmî alanda değil siyasî sahada da bir devlet adamı olarak Aynî'nin etkilerinin araştırılması anlamlı olacaktır.

Her ne kadar Aynî ilk etapta büyük bir Hanefî fakihî olarak akla gelse de hadis ilmi açısından da bir o kadar mütebahhir bir âlimdir. Aynî'nin hadisçiliğini ele alırken öncelikle onun yetişmesinde katkısı olan hocalarını zikretmek yerinde olacaktır. Nitekim Aynî, Abdurrahîm İbnü'l-Hüseyn el-İrâkî (h. 806), Sirâceddîn Ebû Hafı el-Bulkînî (h. 805), Ahmed b. İsmâil b. Muhammed Necmüddîn İbnü'l-Keşk (h. 799), Muhammed b. Abdurrahman b. Haydar Takiyyuddîn ed-Decavî (h. 809), Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Nûruddîn Ebu'l-Hasen el-Heysemî (h. 807) gibi dönemin büyük hadis bilginlerinden ders almış¹⁰³ ve *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*, *Sünen-i Tirmizî*, *Sünen-i Ebî Dâvud*, *Sünen-i İbn Mâce*, *Sünen-i Dârekutnî* ve Nesâî'nin *Sünenü'l-Kübrâ'sı* gibi eserleri bu otoritelerden okumuştur.¹⁰⁴

Diğer taraftan telif ettiği eserler ve okuttuğu derslerle de aktif bir hadis bilgini olduğunu ispatlamıştır. Zira el-Medresetü'l-Müeyyediyye'de kırk yıla yakın hadis dersleri veren,¹⁰⁵ aynı medresede kendisi için bir hadis kürsüsü tahsis edilen¹⁰⁶ ve önemli hadis şerhlerine imza atan Aynî, hadis ilmi sahasında döneminin yetkin hadisçilerinden birisi olmuştur.

Her ne kadar Aynî'yi hadiste müstakil bir eseri bulunmadığı, daha çok hadis şerhleriyle iştiğal ettiği ve müstakil bir tarih kitabı bulunmasından dolayı hadisçiden çok tarihçi olarak niteleyenler bulunsada,¹⁰⁷ biz bu fikre katılamıyoruz. Nitekim Aynî'nin rical kitabının bulunması, fıkhu'l-hadise hâkim olması ve şerhleri onun hadis ilmine hâkim bir muhaddis olduğunu ortaya koymaktadır. Hadis otoritelerinden Ali b. el-Medîni, rical ilmini hadis ilminin yarısı ve fıkhu'l-hadisi de diğer yarısı olarak kabul eder.¹⁰⁸ İbn Hacer el-Askalânî de aynı görüşte olup bu iki ilme sahip

¹⁰³ Ma'tûk, a.g.e., s. 127-134; Aynî, *el-Makâsıt*, I, 4-5.

¹⁰⁴ Ma'tûk, a.g.e., s. 127-134; Aynî, *el-Makâsıt*, I, 4-5.

¹⁰⁵ Aynî, *İkdü'l-Cumân*, I, 7-9.

¹⁰⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I-XXI, nşr. Seyyid Erşed el-Medenî, Beyrut 2011, Dâru'l-Minhâc, I, 23.

¹⁰⁷ Koçkuzu, Ali Osman, "Bedreddin el-Aynî ve Hadis Şerhçiliği", *Antepli Meşhur Âlim ve İdareci Bedruddîn Aynî Sempozyumu* (1992), İstanbul 2013, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi yay., s. 40-41.

¹⁰⁸ Râmhurmuzî, Hasan b. Abdurrahman, *el-Muhaddisü'l-fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâî*, thk. Muhammed Accâc el-Hatîb, Beyrut 1971, Dâru'l-Fikr, s. 320.

olmayanın muhaddis olamayacağını ifade etmiştir.¹⁰⁹ Daha öncede ifade ettiğimiz üzere Aynî'nin kırk yıla yakın hadis dersi vermiş olması ve ona bir hadis kürsüsünün tahsis edilmiş olması, Aynî'nin kendi döneminde hadisçi olarak kabul edildiğinin bir diğer göstergesidir.

Aynî'nin hadis şerhlerinde göze çarpan şu hususlara da kısaca değinmek yerinde olacaktır. Aynî, senet tenkidi yaparken klasik usulü tercih etmiş olup farklı bir yöntem ortaya koymamıştır.¹¹⁰ Mürsel hadis konusunda Hanefilerin görüşünü benimsemiş ve kendinden önceki otoritelere dayanarak mürsel hadisi hüccet kabul etmiştir.¹¹¹ Muhtelefü'l-hadîs konusunda da kendinden önceki görüşleri toparlayarak bu birikimlerden yararlanmış, makul telif ve tercihlerde bulunarak aklî açıklamalar yapmıştır.¹¹² Aynî, hadislerin hikmetleri üzerinde düşünen, hadisin söyleniş gayesini ve mahiyetini hikmetler bazında araştırıp ortaya koyan âlimlerden birisi olmuştur.¹¹³ Aynî yazdığı şerhlerde hadisleri tefsir ederken tıp, astronomi, coğrafya, tarih, sosyoloji gibi alanlara ait malumatlar dâhil geniş bir yelpazede aklî mantikî izahlarda bulunmuştur. Bu bağlamda diğer hadis şârihlerinden farklı olarak hadisleri hüküm-hikmet bütünlüğü içerisinde değerlendirerek hadis şerhçiliğine yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.¹¹⁴

Son olarak *Nuhabu'l-efkâr*'da bizim tespit ettiğimiz özellikler şunlar olmuştur: Aynî hadisleri değerlendirirken Hanefîlerin usul kriterlerine bağlı kalmıştır. Mesela, sahabenin rivayeti ile ameli tenakuz edince, amelini tercih etmiştir.¹¹⁵ Daha önce ifade ettiğimiz üzere mürsel hadisi, muhaddislerin aksine hüccet olarak kabul etmiştir.¹¹⁶ Diğer taraftan haberi vahitle farziyyetin sabit olamayacağını,¹¹⁷ Kur'ân'a

¹⁰⁹ Askalânî, İbnü'l-Hacer, *en-Nüketü alâ kitâbü İbni's-Salâh*, thk. Mesud Abdulhamid es-Sa'îdenî-Muhammed Fâris, s. 36.

¹¹⁰ Sakallı, Talat, *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yy. 1987, s. 167.

¹¹¹ Sakallı, *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 262.

¹¹² Sakallı, *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 151, 262.

¹¹³ Sakallı, *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 262.

¹¹⁴ Sakallı, *Aynî'nin Hadis Kültüründeki Yeri*, s. 168-198.

¹¹⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 287; VIII, 288.

¹¹⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 471, 473.

¹¹⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 375, 506; VI, 311, 337.

ziyade yapılamayacağını savunmuştur.¹¹⁸ Yine haber-i vahitle mutlakın takyit edilemeyeceğini ancak meşhur haberle bunun mümkün olabileceğini söylemiştir.¹¹⁹

Aynî, muhaddislerden farklı olarak “senet sahihse hadis sahihtir” prensibini benimsemiştir.¹²⁰ Ayrıca o, rical ilminde Buhârî, Müslim, İbn Hanbel, Nevevî, Hattâbî ve Beyhakî gibi otorite muhaddislere muhalefet edip kendi görüşlerini delilleriyle birlikte ispat edecek yetkinliktedir.¹²¹ *Nuhabu'l-efkâr*'da tespit ettiğimiz bu bilgilere örnekleriyle birlikte ileride tekrar değineceğiz.

Diğer taraftan muasır olmaları ve ikisinin de Buhârî'nin şârihi olması sebebiyle Aynî denince akla İbn Hacer, İbn Hacer denince akla Aynî ve onların yazdıkları iki şerh üzerinden mukayese edilmeleri gelmektedir. İbn Hacer'e tarihte pek az kimseye nasip olan emîru'l-mü'minîn fi'l-hadîs lakabının verilmesi,¹²² İbn Hacer'in hadis ilminde Aynî'den daha ileride olduğuna delalet eder. Diğer taraftan sahabeden dört mezhebe, dört mezhepten diğer tüm fakihlere kadar tüm ilim sahiplerine ve onların fikhî görüşlerine delilleriyle birlikte vakıf olması, Aynî'nin de fıkıh ilminde İbn Hacer'den daha ileride olduğunu gösterir. Burada Abdülfettah Ebû Gudde'nin İmam Buhârî ve İmam Âzam hakkında yaptığı enfes tespiti¹²³ değiştirerek Aynî ve İbn Hacer için şöyle ifade edebiliriz: Aynî fıkıh tarafı ağır basan bir muhaddis, İbn Hacer de hadis tarafı ağır basan bir fakihtir. Söz konusu bu mukayese daha çok *Umdetü'l-kârî* ve *Fethu'l-bârî* üzerinden yapılmıştır.¹²⁴ Dolayısıyla bu iki imamın kimi noktalarda baskın yönlerinin öne çıkması normaldir.

¹¹⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 374, 506, 565.

¹¹⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 374, 565; VI, 147.

¹²⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 509, 534.

¹²¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 172, 479; X, 426, 429; XI, 166, 311-312.

¹²² İtir, Nureddîn, *'Ilâmü'l-enâm şerhu bülûği'l-merâm min ehâdîsi'l-ahkâm*, I-IV, Dimeşk 1998, Dâru'l-Farfür, I, 20.

¹²³ Ebû Hanîfe kıyas ve rey yönü ağır basan bir muhaddis, Buhârî ise eser ve rivayet yönü ağır basan bir müctehittir. Zafer Ahmed Usmanî, et-Tehânevî, *Kavâ'id fi ulûmi'l-hadîs*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Kahire 2000, Dâru's-Selam, s. 384.

¹²⁴ Ma'tûk, a.g.e., s. 250.

İKİNCİ BÖLÜM

NUHABU'L-EFKÂR FÎ TENKÎHİ MEBÂNİ'L-AHBÂR FÎ ŞERH-İ MEÂNİ'L-ÂSÂR

Bu bölümde ilk olarak *Şerhu meâni'l-âsâr*, *Mebâni'l-ahbâr fi şerhi meâni'l-âsâr* ve *Nuhabu'l-efkâr fi tenkîhi mebâni'l-ahbâr fi şerhi meâni'l-âsâr* isimli eserler hakkında bilgi verilecektir. İlerleyen başlıklarda *Nuhabu'l-efkâr*'ın yazılış gayesine değinilecek ve eserin muhteva ve metodu on başlık halinde incelenip değerlendirilecektir.

I. Eserin Tanıtımı

A. Şerhu meâni'l-âsâr

Tahâvî'nin muhtelefü'l-hadîs konusunda telif ettiği eserdir. Eser, Kureşî'nin belirttiğine göre Tahâvî'nin ilk kitabıdır. Konusu itibariyle mezhepler arasında tartışılan hadislerin fıkıh sistematığına göre incelendiği bir eserdir. *Şerhu meâni'l-âsâr* eserin tam ismi olup “şerh” kelimesi, kitabın hadislerin manalarının açıklanması amacıyla telif edildiğini göstermek için kullanılmıştır.¹²⁵ Tahâvî bu eseri, Hanefilerin hadîsi terk edip reyle amel ettiği iddiasını reddetmek için telif etmiştir.¹²⁶

Müellif tarafından esere sonradan eklenen Kitâbü'z-ziyâdât isimli 28. bölüm, eserde eksik olan ve müellifin daha sonra yaptığı eklemeleri içermektedir.¹²⁷

Tahâvî, hadisler arasındaki ihtilafları çözümlerken çelişkili zannedilen hadislerin doğru manalarını ortaya çıkarmak için sık sık “tashîhu meâni'l-âsâr ifadesini kullanmıştır.¹²⁸

Eserde fıkıh mezhepleri arasında ihtilaf konusu olan hadisler daha çok incelenmiştir. Müellif ilk olarak kabul etmediği görüşü destekleyen rivayetlere yer vermiş, daha sonra tercih ettiği görüşü belirtip delillerini sıralamıştır. Yine rivayetler

¹²⁵ Ma'tûk, a.g.e., s. 193; Tekineş, Ayhan, “Meâni'l-âsâr”, DİA, XVIII, 207.

¹²⁶ Ma'tûk, a.g.e., s. 195.

¹²⁷ Ma'tûk, a.g.e., s. 193; Tekineş, a.g.e., 207.

¹²⁸ Ma'tûk, a.g.e., s. 193; Tekineş, a.g.e., 207.

arasında tercih ve nesh imkânını araştıran Tahâvî, akıl yürütme, sahabe ve tabiîn haberleri gibi unsurları kendi görüşlerine delil olarak kullanmış, tercih ettiği fikhî hükmü benimseyen hanefî fakihlerinin isimlerini de zikretmiştir.¹²⁹

Eser, fıkıh melekesi oluşturması, ihtilafî konularda muhakeme gücü kazandırması¹³⁰ delillerden hüküm çıkarma yetisini geliştirmesi ve talebede fikhî bir şahsiyet oluşturması¹³¹ gibi kazanımlar açısından önemli bir kitaptır.

Bedreddin el-Aynî, Tahâvî'nin bu eserine “*Mebâni'l-ahbâr fî şerh-i meâni'l-âsâr*” isminde bir şerh yazmıştır. Aynî daha sonra bu şerhi kısaltarak bizim de çalışmamız olan “*Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr*” isimli eserini telif etmiştir.

B. Mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr

Bu kitap *Şerhu meâni'l-âsâr* isimli esere Aynî tarafından yazılmış bir şerhtir. Aynî bu şerhini daha sonra *Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr* ismiyle ihtisar etmiştir.¹³² Yine bu eser de tıpkı Tahâvî'nin *Şerhu meâni'l-âsâr*'ı yazma gayesinde olduğu gibi Hanefilerin hadisleri terk edip reyle amel ettikleri iddiasını reddetmek üzere yazılmıştır.¹³³

Aynî'nin eserde sahabe, tabiîn, dört mezhep imamları ve diğer fukahanın görüşlerini delilleriyle zikretmesi, daha sonra bu delillere reddiyeler getirmesi, Hanefî mezhebinin görüşlerini gerek hadis gerekse fıkıhla ilgili temel eserlerden nakiller yaparak teyit etmesi gibi geniş izahlarda bulunması eserin içeriğini zenginleştirmiştir.¹³⁴

Esere Tahâvî'nin mukaddimesiyle ve kitabın ismini izahla başlanmıştır. Besmele, hamdele ve salvelenin; rasül, nebî, hadis ve sünnet gibi kavramların şerhlerini yapan müellif “şerh” kelimesinin şerhini de bir sayfaya yakın yapmıştır.¹³⁵

¹²⁹ Ma'tûk, a.g.e., s. 193; Tekineş, a.g.e., 207.

¹³⁰ Cessâs, Ebu Bekr er-Râzî, *Şerhu muhtasarı't-Tahâvî*, I-VII, thk. İsmetullah-İnâyetullah Muhammed, Mendine 2010, Dâru's-Sirâc, I, 45.

¹³¹ Tahâvî, Ebu Câ'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, I-VIII, thk. Şuayb Arnavûd, Beyrut 2010, Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, I, 81.

¹³² Ma'tûk, a.g.e., s. 193.

¹³³ Ma'tûk, a.g.e., s. 195.

¹³⁴ Ma'tûk, a.g.e., s. 195.

¹³⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, nşr. Seyyid Erşed el-Medenî, I, 24.

Aynî bu eserinde öncelikle bab başlıklarını ve önceki bablarla irtibatını izah etmektedir. Bundan sonra asıl metni vererek metnin şerhini yapmaktadır. Şerh yaparken de hadisi kimlerin tahrir ettiği, hadisın sıhhat derecesi, hadiste geçen kelimelerin izahı, hadisın irabının beyanı ve hadisten çıkan hükümler şeklinde bir sıralamayı benimsemiştir.¹³⁶

C. Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr

Aynî bu eserini *Mebâni'l-ahbâr* isimli kitabını ihtisar ederek 819 yılında telif etmiştir. Her iki eser de metot yönünden hemen hemen aynı olmakla birlikte *Nuhabu'l-efkâr*, *Mebâni'l-ahbâr*'da bulunmayan bazı açıklama ve bilgileri içermektedir.¹³⁷ Aynı şekilde şerhin kısımlara ayrılması, hadis sanatının sergilenmesi ve ibareleri açısından da benzeşen bu iki eserden *Nuhabu'l-efkâr*, tertip ve tezhîp açısından diğerinden daha iyidir.¹³⁸ Eser muhtasar olmasına rağmen çok hacimli bir şekilde telif edilmiştir. Bu bağlamda eserin aslının bilinmemesi durumunda, onu okuyan kişide kitabın muhtasar olmadığı müstakil bir eser olduğu fikrini uyandırmaktadır.¹³⁹

Aynî, söz konusu şerhi kaleme alırken farklı ilimlerden, saymakla bitirilemeyecek kadar çok eserden yararlandığını ifade etmiştir.¹⁴⁰ Zengin bir içeriğe sahip olan *Nuhabu'l-efkâr*'da Aynî; hadis ricalinin tanıtımını yaparak derecelerini açıklamış, hadis kitaplarından hadislerin tahririni yapmış, hadis lafızlarını şerh ederek notlar eklemiş, bablarla ilgili Tahâvî'nin zikretmediği hadisleri zikretmiştir. Bütün bunlarla, Aynî'nin *Şerhu meâni'l-âsâr*'a yaptığı hizmet *Sahîhi Buhârî*'ye yaptığı hizmetten geri kalmamıştır.¹⁴¹

II. Eserin Yazılış Sebebi

Şerhu meâni'l-âsâr, hadis bakımından değerlendirildiğinde sahili olmayan bir deniz, fikhî açıdan ele alındığında insanların akın akın kendisine geldiği bir kitap olmuştur. Buna rağmen eserde anlaşılması güç lafızların ve açıklanması gereken

¹³⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, nşr. Seyyid Erşed el-Medenî, I, 24.

¹³⁷ Ma'tûk, a.g.e., s. 206.

¹³⁸ Ma'tûk, a.g.e., s. 206.

¹³⁹ Ma'tûk, a.g.e., s. 206.

¹⁴⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 72.

¹⁴¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, nşr. Seyyid Erşed el-Medenî, I, 22-24.

ibarelerin izahı, kitabın sıhhatine dayanak teşkil eden sika ravilerin zayıf ravilerden ayrılması, lafız ve mana yönünden müşkil olan konuların izah edilmesi, sahih ve sünen sahiplerinin Tahâvî'ye muvafakat ettiği yerlerin belirtilmesi gerekliliği bu eserin kaleme alınması nedenleri arasında sayılabilir. Aynî, bu şerhi yazma gayesini - yukarıdaki gerekçelere ilaveten ilk ve en önemli sebep olarak- Hanefilerin hadis ve esere bağlı kaldıklarını ve Hanefilerin mezhebinin hadis olduğunu ortaya koymak olarak açıklar.¹⁴²

III. Eserin Muhtevası ve Metodu

A. Ravileri Değerlendirme

Aynî, hadisleri şerhe ravileri değerlendirmeden önce senet zayıf değilse isnat hakkında bazen sahih,¹⁴³ bazen hasen¹⁴⁴ bazen de ceyyid¹⁴⁵ lafızlarıyla hüküm vererek başlar. Eğer senet sahih değilse isnat hakkında herhangi bir değerlendirme yapmadan raviler hakkında cerh tadil âlimlerinin görüşlerini ve ravilerin biyografilerini verir.¹⁴⁶ Bu arada ravilerin biyografilerinde bulunan isim, nispet ve künyedeki hataları tashih eder.¹⁴⁷ Hatta Aynî, âlimlerin raviler hakkında hadisin sıhhatine etki edecek derecedeki hatalarını bile düzeltmiştir.¹⁴⁸

Kütüb-i Sitte müellifleri herhangi bir raviden hadis almışsa Aynî, “ravâ lehü'l-cemââtü” ifadesini kullanır.¹⁴⁹ Yine Buhârî bir raviden şahit olarak bir hadis almışsa senette “rava'l-Buhârî müsteşhiden” der.¹⁵⁰ Müslim de ravinin hadisini mütâbaât olarak almışsa “ravâ lehü Müslim fi'l-mütâbaât” der.¹⁵¹

Senedin sıhhatine hüküm verirken bazen doğrudan “senet sahihtir” der,¹⁵² bazen “Buhârî'nin şartlarına göre sahihtir”,¹⁵³ bazen “Müslim'in şartlarına göre sahihtir”,¹⁵⁴

¹⁴² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 69-70; Ma'tûk, a.g.e., s. 195.

¹⁴³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 449; II, 79; III, 187; IV, 39; IX, 459.

¹⁴⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 444; II, 304; VIII, 26; XX, 200; XXI, 388.

¹⁴⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 171, 518; VIII, 26; IX, 606; XX, 200; XXI, 388.

¹⁴⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 114-115; II, 9; IV, 15-16; V, 559-560; IX, 312,384.

¹⁴⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 122; II, 288; XI, 241; XII, 518; XVII, 309.

¹⁴⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XIV, 532-533; XV, 83-84, 252-253.

¹⁴⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 10, 362; IV, 15; XXI, 126.

¹⁵⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 114, 157; II, 361; XII, 11; XV, 186.

¹⁵¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 114; II, 125; XI, 188; XV, 10, 216.

¹⁵² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 326, 328; II, 499; III, 79; IV, 73; VI, 345.

¹⁵³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 11; VI, 23.

bazen de “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahihtir” der.¹⁵⁵ Bazen de “lâ be’sse bihi” der.¹⁵⁶

Yine Aynî, yer yer ravileri değerlendirmeden ve isnat hakkında herhangi bir hüküm vermeden önce “ricali sikattır” ifadesini kullanır.¹⁵⁷ Bazen “ricali sahihin ricalidir” der.¹⁵⁸

B. Hadisleri Tahric Etme

Aynî şerhinde hadisleri tahric ederken Tahâvî’nin rivayet ettiği herhangi bir hadisi alır ve sıhhat derecesine bakmaksızın o hadisin masadırı asliyede bulunan bütün kaynaklarını aralarındaki farklılıklarıyla birlikte zikreder.¹⁵⁹ Şayet Kütüb-i Sitte müelliflerinin tamamı söz konusu hadisi kitaplarında zikretmişlerse, Aynî buna “ehracehü’l-cemâa” der.¹⁶⁰ Hadisi Sünen-i Erbaa sahipleri tahric etmişlerse, “ehracehü’l-erbaatü” der.¹⁶¹ Yine sünen sahiplerinden İbn Mâce dışındakiler tahricte bulunmuşlarsa, “ehracehü’s-selâse” der.¹⁶²

Tahâvî bazen bir hadisi dokuz, on, ondört, onaltı gibi çok sayıda senetle zikreder. Aynî de hadisin her bir senedinin tahricini ayrı ayrı yaparak değerlendirmelerde bulunur.¹⁶³ Aynî, bazen Tahâvî’nin hadislerini masadır-ı asliyeden senet ve metin zikretmeden tahric eder. Bu gibi durumlarda, Tahâvî’nin hadisleriyle bu kaynaklarda geçen rivayetler arasındaki farklılıklara bi ma’nâhü,¹⁶⁴ bi nahvihî,¹⁶⁵ muhtasaran,¹⁶⁶ mutavvelen,¹⁶⁷ bi elfâzin muhtelifetin,¹⁶⁸ bi esânîde müteğâyiratin¹⁶⁹ gibi lafızlarla işaret eder.

¹⁵⁴ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, I, 390; II, 358; III, 199; IV, 505; VII, 30; XII, 587.

¹⁵⁵ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, II, 185; III, 377; V, 573; XI, 28; XXI, 179.

¹⁵⁶ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, III, 382; IV, 229.

¹⁵⁷ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, I, 316; II, 24, 41; III, 140; VII, 311; XXI, 55.

¹⁵⁸ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, II, 28, 170; XII, 9.

¹⁵⁹ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, I, 115-116; II, 97; III, 79-83; IV, 98-99; V, 444-447.

¹⁶⁰ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, I, 145; IV, 505; VII, 512; VIII, 120; XVI, 11.

¹⁶¹ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, I, 194, 236; XI, 454; IV, 268, 552; V, 451.

¹⁶² Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, I, 115; II, 447.

¹⁶³ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, IV, 89-95; VI, 23-27; X, 346-349; XI, 288-298.

¹⁶⁴ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XV, 41.

¹⁶⁵ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XII, 244; XIV, 13.

¹⁶⁶ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XVI, 466.

¹⁶⁷ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XIV, 299.

¹⁶⁸ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XV, 216.

¹⁶⁹ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XIX, 6.

C. Mutâbaat ve Şahitleri Zikretme

Aynî, sahih de olsa hadisleri incelerken rivayetlerin ana kaynaklar içerisinde geçtiği bütün yerleri zikreder. Hanefilerce amel edilen fakat Beyhakî ve İbn Hazm gibi âlimler tarafından tenkit edilen rivayetler söz konusu olduğunda, Aynî, hadisi kuvvetlendirmek için senetle ilgili eleştirilere cevap verdikten sonra mütâbaat¹⁷⁰ ve şahitleri¹⁷¹ zikreder.¹⁷²

D. Hadisler Hakkında Hüküm Verme

Bedreddîn Aynî, ilke olarak senet hakkında hüküm verirken doğrudan hadis hakkında hüküm vermez.¹⁷³ Bu durumun istisnası da vardır, şöyle ki; Aynî bazı yerlerde “fe in gîle gultü” istifhamıyla hadisin hükmü hakkında kendisine soru yöneltir ve cevap olarak hadise bazen tek başına¹⁷⁴ çoğu zaman da diğer âlimlerin görüşleriyle birlikte hüküm verir.¹⁷⁵ Hadis hakkındaki hükümleri Tirmizî,¹⁷⁶ Hâkim,¹⁷⁷ Ahmet b. Hanbel,¹⁷⁸ Beğavî,¹⁷⁹ İbn Hazm¹⁸⁰ gibi âlimlerin görüşlerine bırakır. Ancak doğrudan hadis hakkında hüküm vermeyen Aynî, birçok yerde hadisin sıhhatini senedin sıhhatine bağlar.¹⁸¹ Mesela, iftitah tekbirinden sonra kırattan önce okunan duaların geçtiği rivayetin tahricini yapan Aynî, hadisin hükmü hakkında kendisine “bu hadisin hükmü nedir?” diye muhataptan soru yöneltir ve “ricali sikat olduğu için hadis sahihtir” der.¹⁸² Netice itibariyle senet hakkındaki hüküm hadis hakkında da verdiği ortaya çıkmış olur. Hâlbuki senedin sahih veya hasen olması, şaz

¹⁷⁰ Mütâbi‘: Ferd olduğu zannedilen bir hadisin, kaynaklardan araştırılması sonucunda bulunan aynı sahabiden rivayet edilmiş benzerine mütâbi‘ denir. Ali el-Kârî, İbn Sultân Muhammed el-Heravî, *Şerhu şerhi nuhbeti 'l-fiker fi mustalahâti ehli 'l-esser*, thk. Muhammed Nizâr Temîm ve Heysem Nizâr Temîm, Beyrut ty., Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm, s. 343; Hatîb, Muhammed Âcâc, *Usûlü 'l-hadîs ulûmuhû ve mustalahuhû*, Cidde 1997, Dâru'l-Menâra, s. 389-390.

¹⁷¹ Şâhit: Ferd olduğu zannedilen bir hadisin, kaynaklardan araştırılması sonucunda bulunan farklı sahabiden rivayet edilmiş benzerine şâhit denir. Ali el-Kârî, a.g.e., s. 352-353; Hatîp, a.g.e., s. 390.

¹⁷² Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, I, 170; III, 9, 409; IV, 63-64; VII, 226; IX, 112-113; XV, 252; XIX, 522, 527-528.

¹⁷³ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, I, 305-308; II, 241-242; III, 382; IV, 89.

¹⁷⁴ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, V, 132; XV, 32; XXI, 326.

¹⁷⁵ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, IV, 195; V, 451; XIV, 42.

¹⁷⁶ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, XIV, 26; XVI, 277; XVIII, 12.

¹⁷⁷ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, II, 122; VI, 309; IX, 568.

¹⁷⁸ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, I, 116; V, 132.

¹⁷⁹ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, IV, 553.

¹⁸⁰ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, IV, 553.

¹⁸¹ Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, III, 409; V, 132, 509; VII, 226; XII, 220; XXI, 226.

¹⁸² Aynî, *Nuhabu 'l-efkâr*, V, 130-132.

ve illet sıfatı metinden kalkıncaya kadar metnin sahih veya hasen olmasını gerektirmez.¹⁸³

Bir yerde Aynî, hadisin hükmünü açıklarken Ahmet b. Hanbel'in hadise sahih, Tirmizî'nin hasen dediğini nakleder. Daha sonra kendisine bir soru yöneltip şunları söyler: “Şayet ‘İbn Kattân hadise zayıf dedi, dersen ben de derim ki, söz İbn Hanbel'in sözüdür.¹⁸⁴ Burada Aynî kendi görüşünü destekleyerek hadisi sahih bulan İbn Hanbel'e karşı teslimiyetçi bir yaklaşım göstermiştir. Ancak başka bir yerde kendisine bir hadisin hükmü sorulduğunda “sahihtir, çünkü ricalleri sikattır” der. Bu hükümden sonra hadise sahih değil diyen İbn Hanbel'in görüşünü naklettikten sonra Ebû Dâvûd'un sükûtunu hadisin sıhhatine delil olarak kabul eder.¹⁸⁵ Aynî, daha önce söz Ahmed b. Hanbel'indir diyerek gösterdiği teslimiyetçi yaklaşımı bırakarak kendi görüşünü desteklemek adına bu hadiste İbn Hanbel'e muhalefet etmiştir.

Diğer taraftan Aynî, Ebû Dâvûd'un sükûtunu hadisin sıhhatine delil saymakla ikinci bir hata yapmaktadır.¹⁸⁶ Çünkü İmam-ı Nevevî'nin belirttiğine göre, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde kendisinin sükût ettiği ve âlimlerin ittifakıyla zayıf kabul edilen hadisler vardır.¹⁸⁷ Zehebî de Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i hakkında bilgi verirken Ebû Dâvûd'un çok zayıf olan hadisleri açıkladığını, zayıf olanları açıklamadığını belirtir. Dolayısıyla Zehebî, Ebû Dâvûd'un sükûtunun hadisin hasenliğine bile delalet edemeyeceğini savunur.¹⁸⁸

Aynî'nin kendisiyle çelişkiye düştüğü bir husus daha bulunmaktadır. Hadisleri desteklemek için Hâkim'in sahih dediği rivayetleri kendisine sıkça delil getiren

¹⁸³ İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrazûrî, *Ulûmü'l-hadîs*, thk. Nüreddîn İtir, Dimeşk 1998, Dâru'l-Fikr, s. 38; Zeylâ'î, Cemâlüddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Hanefî, *Nasbu'r-râye tahrîcu ehâdisi'l-hidâye*, I-V, thk., Ahmed Şemseddin, Beyrut 2002, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I, 424; Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed, *Fethu'l-muğîs şerhu elfiyeti'l-hadîs*, I-III, thrc. Salah Muhammed Muhammed Uveyza, Beyrut 2001, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I, 105; İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Mahmud b. Ahmed el-Askalânî, *en-Nüket alâ kitabi ibn salâh*, Beyrut ty., Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, s. 159-160.

¹⁸⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 116-117.

¹⁸⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 132.

¹⁸⁶ Gavrî, Seyyid Abdülmâcid, *Masâdiru'l-hadîs ve meraci'uhû*, s. 60-61.

¹⁸⁷ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'âs b. İshak b. Beşîr es-Sicistânî, *Risâletü'l-İmam Ebî Dâvûd es-Sicistânî ilâ ehli Mekke fî vasfi sünen (Selâsü resâil fî 'ilmi mustalahi'l-hadîs)*, nşr., Abdülfettah Ebû Gudde, Halep, ty., Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye bi Halep, s. 40.

¹⁸⁸ Ebû Dâvûd, a.g.e., s. 37.

Aynî,¹⁸⁹ hadisin sıhhati konusunda Hâkim'den farklı düşündüğü yerlerde onu mütesâhil olarak nitelendirmiş, Hâkim'in bir hadise sahih demesine güvenilemeyeceğini söylemiştir.¹⁹⁰ Hâlbuki her iki durumda da Hâkim'in görüşünü Zehebî'nin takriiriyle teyit etmiş olsaydı daha objektif ve tutarlı bir yaklaşım sergilemiş olurdu.

E. Kavramları Açıklama

Bedreddîn Aynî, ilke olarak her konu başında kavramları lügavî ve ıstılâhî manalarıyla birlikte verir.¹⁹¹ Konuların ilerleyen bölümlerinde ve hadis metinlerinde yer alan kavramların manalarını ise lügavî-ıstılâhî ayrımı yapmadan verir.¹⁹² Kavramların açıklanmasında lügat kitaplarının¹⁹³ yanı sıra hadis şerhleri¹⁹⁴ ve garibü'l-hadis eserleri¹⁹⁵ gibi kaynaklardan da yararlanır.

Aynî şerhin mukaddimesinde dilsel tahlillere daha çok yer vermiştir.¹⁹⁶ Öyle ki, mesela besmelenin üzerinde dururken “bâ” harfi cerinin mütaallakından (mütaallakın mahzuf oluşundan, tehir edilmesinden ve hikmetinden) ve “bâ”nın Arap dilindeki on dört manasından misalleriyle birlikte bahseder.¹⁹⁷ “İsim” kelimesinin iştikakına ve üzerinde ekoller tarafından yapılan tartışmalara yer verir.¹⁹⁸ Bu durum mukaddimeyi okuyan kişide kitabın hadis şerhinden çok Arap dil bilgisi üzerine yazılmış bir eser olduğu intibasını verse de Aynî, mukaddimesinde Arap diline olan vukûfunu ortaya koyarken dinin ikinci kaynağı olan hadisleri şerh etmenin ve onlardan istinbatta bulunmanın ilk şartının Arap diline hâkim olmak olduğu mesajını verir. Nitekim lafız mananın kalıbıdır ve dilde yetkin olmadan dinde yetkin olunamaz.

Aynî eserde, mezhepler arasında ihtilafa neden olan kavramları alır; her mezhebin söz konusu ıstılaha yüklediği manayı delilleriyle birlikte verip Hanefilerin

¹⁸⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 195; VI, 309; VIII, 203; XIV, 42; XVIII, 444.

¹⁹⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 30.

¹⁹¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 5; X, 5-6; XI, 5-6; XII, 5-6; XIV, 5-6.

¹⁹² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XIII, 436; XIV, 7; XVI, 509; XVIII, 546; XIX, 14-15.

¹⁹³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XII, 5-6; XVIII, 5-6.

¹⁹⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XV, 409; XIX, 15, 59.

¹⁹⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 5; X, 31.

¹⁹⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 94-98.

¹⁹⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 90-93.

¹⁹⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 93.

görüŖlerini ve delillerini tercih ederek savunur.¹⁹⁹ Meselâ “kur’ ” lafzının anlamını çeŖitli kaynaklardan naklettikten sonra lafzın müŖterek bir lafız olduğunu belirtir ve Hanefilerin bu kavrama verdiği mananın doğruluğunu ispata çalıŖır.²⁰⁰

Aynı Ŗekilde “arâyâ” lafzını Hanefiler hibe akdi olarak tanımlarken, diğer mezhepler “belli bir miktar kuru hurmanın tahminen aynı miktardaki taze hurmayla deđiŖtirilmesini ifade eden bir bey akdi olarak tanımlar. Aynî bu lafızla ilgili olarak mezheplerin görüŖlerini serdettikten sonra Hanefilerin görüŖünün daha isabetli olduğunu savunur.²⁰¹

Yine mezhepler arasında ihtilaflı olan “müzâbene” lafzıyla ilgili Aynî, mezheplerin farklı tanımlamalarına ve bu tanımlardan hareketle mezheplerin verdiği farklı hükümlere yer verir.²⁰²

F. Konular Arasındaki İrtibatı Belirleme

Eser “Kitâbü’t-tahâret” ile baŖlayıp sırasıyla “Kitâbü’s-salât”, “Kitâbü’z-zekât”, “Kitâbü’s-savm”, “Kitâbü’l-hac”, “Kitâbü’n-nikâh”, “Kitâbü’t-talak” Ŗeklinde devam eder. Aynî öncelikle esere neden taharet kitabıyla baŖladıđını izah eder. Devamında ikinci, üçüncü vs. sırada gelen kitaplarının konularının neden o sırada geldiğini ve önceki sonraki konu iliŖkisini izah eder. Bu açıklamalar talak kitabına kadar sürdürüldükten sonra eserin sonuna kadar diğer kitaplar ve münasebetleriyle ilgili birkaç istisna dıŖında (Kitâbü’-l-eymân, Kitâbü’l-büyû’, Kitâbü’s-sarf) bir açıklama yapılmaz.²⁰³

Diğer bir husus bablar arasındaki irtibatların açıklanmasıdır. Aynî burada da taharet kitabının bablarından baŖlayarak talak kitabının bablarına kadar konular arası münasebetle ilgili bilgiler verir. Talak kitabından sonra ne kitaplar arası ne de bablar arası irtibatla ilgili sözünü ettiğimiz istisnalar dıŖında bir bilgiye rastlanmaz.

¹⁹⁹ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XIV, 500-519.

²⁰⁰ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XIV, 500-519.

²⁰¹ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XIX, 82-98.

²⁰² Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XIX, 15-16.

²⁰³ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XVIII, 5, 401; XIX, 324.

Bablar arası münasebetlerin verildiği yerlerde ya konular arası irtibat doğrudan zikredilir²⁰⁴ ya “münasebet zahirdir”²⁰⁵ denilir ya da bablar arası münasebetten hiç söz edilmez.²⁰⁶

Yukarıda sözünü ettiğimiz konular arasındaki irtibatlara kısaca değinmek gerekirse şu bilgileri verebiliriz.

Kitâbü't-tahâret: Tahâvî esere taharet kitabıyla başlamıştır çünkü temizlik namazın şartlarından ve şart olan taharet kendisine bağlı olan namazdan önce gelir. Taharet bablarına ilk olarak suyla başlanmıştır, zira su temizliğin aslı unsurudur. Su konusuna da önce “içerisine necaset düşmüş su” ile başlanmıştır, nitekim bunun bilgisini öğrenmek elzemdir.²⁰⁷

Kitâbü's-salât: Namaz; zekât, oruç, hac gibi konulardan önce ele alınmıştır. Bunun iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, muttakilerin özelliklerinden bahseden Bakara suresi üçüncü ayette ve İslam'ın beş temel esas üzerine bina edildiğini ifade eden hadiste namaz imandan sonra ilk sırada zikredilmiştir. İkincisi, günde beş defa tekrar edilen namazın hükmünün bilinmesine daha fazla ihtiyaç vardır.²⁰⁸

Kitâbü'z-zekât: Yukarıda zikrettiğimiz ayet ve hadiste üçüncü olarak zekât yer almaktadır. Bu sebeple namazdan sonra zekât konusu gelmiştir.²⁰⁹

Kitâbü's-savm: Münasip olan, bedenî ibadetlerden namaz ve orucun, mali ibadetler sınıfına giren zekât ve haccın birlikte zikredilmeleridir. Ancak söz konusu ayet ve hadiste namaz ve zekât peş peşe zikredildiği için oruca namazdan sonra değinilmemiştir. Diğer taraftan her sene tekrarlayan bir vecibe olarak orucun konusuna hacdan daha sonra yer verilmemiştir.²¹⁰

Kitâbü'l-hac: Dört temel ibadetten birisi olan haccın son sırada zikredilmesinin ilk sebebi namaz ve zekâtın söz konusu ayet ve hadiste ilk sırayı almalarıdır. İkinci

²⁰⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 303.

²⁰⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 364, 390.

²⁰⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 432.

²⁰⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 113.

²⁰⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 5.

²⁰⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, X, 5.

²¹⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XI, 5.

bir sebep, her yıl tekrarlanan orucun bilgisine daha çok ihtiyaç duyulduğu için kitapta oruç, hacdan önce yer almıştır. Üçüncüsü, namaz ve oruç sadece bedeni, zekât da sadece mali bir ibadet iken hac hem mali hem de bedeni bir ibadettir. Bu açıdan da hac; namaz, oruç ve zekâttan sonra ele alınmıştır.²¹¹

Kitâbü'n-nikâh: Nikâh konusu hem ibadetlere hem de dünyevî maslahatlara şamildir. İbadetlerden sayıldığı için diğer mevzulardan önce, dünyevî maslahatlara bakan yönü de bulunduğu için sadece ibadet içerikli olan konuların sonunda zikredilmiştir.²¹²

Kitâbü't-talak: Talak konusu hem mevcudiyeti hem de hükümleri açısından nikâh konusuna bağlı olduğu için aralarındaki münasebet açıktır.²¹³

G. Hükümleri Temellendirme

Aynî bu eserinde raviler, hadisler ve fikhî konularla ilgili hükümleri temellendirmeye çalışmıştır.

Bilindiği üzere Aynî, Tahâvî'nin bu eserine iki şerh yazmadan önce *Şerhu meâni'l-âsar*'ın ravilerini inceleyen *Meğâni'l-ahyâr* isimli eseri kaleme almıştır. Bu eseri hazırlarken özel bir mesai harcayan Aynî, raviler hakkında tüm cerh ve tadil âlimlerinin görüşlerine vâkif olduğunu ispatlayacak derecede bir birikim ortaya koymuştur. Öyle ki Aynî, âlimlerin raviler hakkında hadisin sıhhatine etki edecek derecedeki hatalarını ortaya çıkarmıştır.

Nitekim Aynî, bir yerde aynı ravi hakkında Tirmizî, Ebû Dâvûd, Hattâbî, Beyhakî gibi âlimlerin tenkitlerini delilleriyle birlikte reddetmiş ve Tirmizî, Ebû Dâvûd gibi otoritelerin hatalarına değinecek yetkinlikte olduğunu göstermiştir.²¹⁴

Mesela yine, İbn Cevzî *et-Tahkîk*'inde hadisin senesinde bulunan Atâ isimli ravinin, Atâ b. Aclân olduğunu ve bunun hadislerinin metruk olduğunu söylemiştir. Aynî ise İbn Cevzî'nin burada hata yaptığını buradaki ravinin, Tahâvî ve sünen

²¹¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XII, 7.

²¹² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XIV, 5.

²¹³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XIV, 416.

²¹⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XIV, 532-533.

sahiplerinin belirttiği gibi Atâ b. ebî Rabâh olduğunu söylemiş ve dolayısıyla hadisin hasen olduğunu ispat etmiştir.²¹⁵

Bunun gibi İbn Hazm da birden fazla ismi olan bir raviyi farklı senetlerde farklı kişilermiş gibi değerlendirir ve bu ravinin zikrettiği bir hadisini sahih bulurken diğer bir hadisini de reddeder. Aynî, Buhârî'nin *et-Târîhu'l-kebir*'ini delil getirerek söz konusu ravinin üç ismi olduğunu ortaya çıkarır ve İbn Hazm'ın hata yaptığını ispat eder.²¹⁶

Diğer taraftan Aynî ravilerle ilgili değerlendirmelerinde cerh-tadil âlimlerinin görüşlerine ek olarak aklî delillere de müracaat eder. Meselâ, Muhammed b. Şücâ' es-Selcî isimli ravi hakkında muhaddislerin ağır eleştirileri vardır. İbn Cevzî de İbn Adiy'den nakille bu ravinin teşbihle ilgili hadis uydurup hadis ehline nispet ettiğini ve ehli hadisin itibarını zedelediğini iddia eder. Ancak *Tehzib* sahibi Mizzî, İbn Şücâ'nın zamanının ehli rey fakihî olduğunu ve çok sayıda eser verdiğini ifade eder. Aynî de İbn Şücâ'nın *Kitâbü'r-red ala'l-müşebbihe* isimli bir kitabının olduğunu ve müşebbihe fırkasına ret yazan bir zatın nasıl olup da teşbihle ilgili hadis uydurabileceğini sorar. Dolayısıyla Aynî, İbn Şücâ'a yapılan ithamların sahih olmadığını, İbn Şücâ'nın sâlih, âbid biri olduğunu söyler.²¹⁷

Aynî eserde çoğunlukla Hanefîlerin delil getirdiği hadislerin ravilerini ve Hanefîlere muhalefet edenlerin delil olarak gösterdiği hadislerin ravilerini değerlendirir. İlk olarak Hanefîlerce makbul hadislerin ravilerine İbn Hazm ve Beyhakî gibi âlimlerin yönelttiği eleştirilere cerh-tadil âlimlerinin görüşleriyle cevap verir ve ravileri bu tenkitlere karşı savunur.²¹⁸ Bazen bu durumda ileri gider. Mesela, İmam Azâm hakkında 'hadiste zayıftır' diyen Dârakutnîye karşı İmam Azâm için olumlu değerlendirilmelerde bulunan hadis otoritelerinden deliller getirir ve Dârakutnî'yi çok ağır ifadelerle eleştirir. İkinci olarak Hanefîlerce makbul olmayan ancak İbn Hazm ve Beyhakî gibi âlimlerin delil olarak getirdiği hadislerin ravilerini

²¹⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XV, 252-253.

²¹⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XVI, 83-84.

²¹⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 139.

²¹⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 409; XIX, 522-523, 527-528.

Aynî yine cerh-tadil âlimlerinin görüşlerini delil göstererek reddeder.²¹⁹ Mesela, İbn Hazm, Muhammed b. Sabit el-Abdî isimli ravinin zayıf olduğunu dolayısıyla onun hadisinin delil olamayacağını söyler. Fakat Aynî bu raviyi Nesâî, İbn Hibban ve diğer cerh tadil âlimlerinin sika kabul ettiğini, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin söz konusu raviden rivayette bulunduğunu, Dârakutnî'nin *Sünen*'inde bu ravinin hadisine yer verdiğini belirtir. Aynî, İbn Hazm'ın el-Abdî isimli raviyi zayıf kabul etmesini, ravinin hadisinin İbn Hazm'ın görüşüne muhalif olmasından kaynaklandığını söyler.²²⁰

Yine İbn Hazm, senette bulunan Şerîk el-Kâdî adlı raviyi zayıf kabul eder ve onun hadisinin delil olamayacağını söyler. Ancak Aynî, Şerîk el-Kâdî'nin zayıf olmadığını zira Yahyâ b. Maîn'in onu saduk ve sika olarak nitelendirdiğini, 'Iclî'nin onun hakkında sika dediğini ve hadisini hasen kabul ettiğini, Nesâî'nin "leyse bihi be'sün" dediğini, Hâkim ve diğer âlimlerin bu ravinin hadisine sahih dediğini nakleder. Netice itibariyle Aynî, İbn Hazm'ın Şerîk el-Kâdî hakkındaki "zayıftır" iddiasını delilleriyle birlikte reddeder.²²¹

Diğer taraftan Tahavî'nin şahsında Hanefîlere şiddetli eleştiriler yönelten Beyhakî ve İbn Hazm gibi âlimlerin tenkit ettiği hadislerin temellendirilmesinde, Aynî yine cerh tadil âlimlerinin senet hakkındaki görüşlerini delil getirerek muhalif görüşleri reddeder.²²² Mesela Aynî, Beyhakî'nin Tahavî'ye isnat ettiği "mezhep taassubuyla kendi görüşünü temellendirmek için nice zayıf hadisi sahih, nice sahih hadisi zayıf kabul etmiştir" iddiasını delilleriyle birlikte reddetmiştir. Beyhakî'nin bu sert eleştirilerine karşı Aynî, Tahavî'nin bu iddialardan uzak olduğunu belirtmiş ve aslında Beyhakî'nin kendi taassubuyla sahih hadislere zayıf, zayıf hadislere sahih dediğini ifade etmiştir. Nitekim Kâdî'l-Kudât Alâuddîn Türkmânî *el-Cevheru'n-nakî fi'r-reddi ala'l-Beyhakî* isimli eserinde Beyhakî'nin haksız olduğunu ve Tahavî'ye yönelttiği ithamın bizzat kendisinde bulunduğunu ispatlamıştır.²²³ Biz de bu çalışmamızda Tahavî'nin birçok yerde Hanefî mezhebine muhalefet ettiğini ve

²¹⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 514; VI, 29-30, 60-63; IX, 12-13.

²²⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 9.

²²¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XVI, 209.

²²² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 383, 409; IX, 112-113; XI, 166-167, 177; XIV, 532; XVIII, 576.

²²³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 84-85.

delilsiz hareket etmediğini tespit ettik.²²⁴ Hal böyleyken Tahâvî'yi mezhep taassubuyla itham eden Beyhakî ve diğer bilginleri haklı bulmak mümkün değildir.

Aynî, hadislerin sıhhatinin temellendirilmesinde iki yol takip eder. Bazı durumlarda doğrudan âlimlerin hadis hakkındaki görüşlerine yer veren Aynî,²²⁵ çoğunlukla hadislerin sıhhatini ravilerin güvenilirliğine bağlayarak “senet sahihse hadis sahihtir” prensibini benimser. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi senedin sıhhati metnin sıhhatini gerektirmese de Aynî, gerek Hanefilerce makbul hadisleri temellendirirken gerekse Hanefilere muhalif görüşlerin delili sadedindeki hadisleri değerlendirirken problemleri cerh tadil âlimlerinin görüşleriyle çözüme bağlar.²²⁶

Aynî, eserde fikhî hükümleri temellendirirken nasstan,²²⁷ dil kurallarından²²⁸ ve aklî delillerden²²⁹ yararlanır. Nasstan delil gösterirken Hanefilerin usul kriterlerine bağlı kalır.

Mesela, umumu belvâ konularında haber-i vahide itibar edilemeyeceğini söyler. Abdestte ayakların yıkanması ve mesh edilmesi tartışmalarında Ali, İbn Abbas, İbn Ömer'den gelen ayakların mesh edilebileceğine dair rivayetlerin abdest ayetinde geçen ayakların yıkanması emrine aykırı olduğunu söyler. Aynî, abdest ayetinde iki kıraati de kabul etmekle birlikte burada üç ihtimalin varlığından söz eder. Birinci ihtimal, iki kıraat de doğru olduğuna göre ayakları hem yıkamak hem de mesh etmek farzdır. Ancak Aynî, “Yıkamayı veya meshi savunanlardan hiç kimse her ikisini de farz görmemiştir.” diyerek bu ihtimali ortadan kaldırır. İkinci ihtimal, yıkama veya mesh etme hususunda kişi serbest bırakılır ve birisini yerine getiren farzı yerine getirmiş olur. Fakat Aynî, ayette tercihe delalet eden bir lafız bulunmadığı gerekçesiyle bu ihtimali de iptal eder. Üçüncü ihtimal, ayette yıkama veya meshten sadece birisi farz kılınmıştır. Aynî bu ihtimali şöyle değerlendirir: Gerek yıkamayı farz kabul edenler, gerekse neshi farz kabul edenler, ayaklar yıkandığı zaman farzın yerine getirildiğini kabul eder ve ayrıca meshe gerek duymazlar. Bu durum ayetten

²²⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 184; V, 105; VII, 166, 394, 402-403, 407; X, 17.

²²⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 195; XI, 311-312; XIV, 42; XV, 252; XVIII, 444; XXI, 326.

²²⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 409, 417; IV, 514; V, 514; VIII, 560; IX, 302.

²²⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 46; V, 376-380, 460; VI, 38-43; XIII, 442.

²²⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 69, 197; IV, 143-144.

²²⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 45; VIII, 161-162; IX, 232.

muradın yıkama olduğunu ispat eder. Ayette bulunan lafzın iki kıraate de uygun olması mücmel bir lafız gibi açıklanmaya ihtiyaç duymaktadır. Burada da belirleyici olan Kur'an'ın mübeyyini Allah Rasulü'nden gelen rivayetlerdir. Netice itibarıyla Hz. Peygamber'den gelen ayakların yıkanmasına dair rivayetler tevatür derecesinde olduğu için ayetten murat yıkamadır. Aynî üçüncü bir delil getirir ve şöyle der: yıkama meshi de ihtiva eden bir fiil olduğundan, yıkamayla amel etmek vaciptir. Yine ayette ayakların topuklarla beraber zikredilmesi, yapılacak işlemin ayakların tamamını kapsadığını gösterir, bu da ancak yıkamayla olur.

Diğer taraftan Aynî, Hanefî âlimlerinin görüşlerinden de istifade ederek Kâsânî'den şöyle nakleder: Nasb kıraati muhkem olduğu için tercih edilir. Ancak cer kıraatinin atfında ihtimal (ya baş üzerine atfedilmiştir ya da yüze veya ellere atfedilmiştir ki burada mensup olması gerekirken komşu mecrur olduğu için mecrur gelmiştir) vardır. Muhkem olan ihtimalli olana tercih edilir. Çünkü ihtimalli bir şeyle istidlal caiz değildir. Aynî, Kâsânî'den çok sayıda delil zikreder²³⁰ ancak biz bu kadarıyla yetiniyoruz.

Ali, İbn Abbas ve İbn Ömer'den ayakların meshiyle ilgili gelen rivayetler haber-i vahittir. Hanefîler umumu belvâ konularında haber-i vahitle amel etmediği için bunlar merduttur.²³¹

Yine Aynî, Hanefîlerin haber-i vahitle nass üzerine ziyade yapılamayacağı, ziyadenin ancak meşhur haberle mümkün olabileceği ilkesine bağlı kalır. Mesela abdestte bismelenin hükmüyle ilgili, bismelenin hem getirilmesine hem de getirilmemesine dair rivayetler vardır. Aynî bu rivayetlerin arasında çelişki olmadığını ve besmelesiz abdestin kâmil olmayacağını ifade eder. “Besmelesiz abdest olmaz” diyen rivayetin, kâmil abdest olmaz, diye yorumlanmasıyla rivayetler arası çelişki ortadan kaldırılmış olur. Diğer taraftan haber-i vahitle nass üzerine ziyade yapma problemi de engellenmiş olur. Kaldı ki bu, Hanefîler nezdinde caiz değildir.²³² Haber-i vahitle ilgili bir diğer örnek şöyledir: “Fatiha'sız namaz olmaz” rivayetinden hareketle İmam Mâlik, İmam Şafî, Ahmed İbn Hanbel gibi bazı âlimler

²³⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 17-72.

²³¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 17.

²³² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 348-349.

bütün namazlarda Fatiha'nın okunmasını farz kabul ederler. Hanefîler ise bu istidlali fasit kabul eder. Çünkü "Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun"²³³ ayeti, Kur'an'dan herhangi bir yerin okunmasını farz kılar. Bunun Fatiha ile kayıtlanması, haber-i vahitle Kur'an'ın mutlak nassı üzerine ziyade olacağından, Hanefîlerce bu caiz değildir. Çünkü bu Hanefîlere göre nesihdir. Neshin caiz olabilmesi için rivayetin en azından meşhur olması gerekir.²³⁴

Görüldüğü üzere Aynî, fikhî konulara o derecede hâkimdir ki İmam Şafîî,²³⁵ Kadı İyaz,²³⁶ Hattâbî,²³⁷ Nevevî²³⁸ ve Tirmizî²³⁹ gibi âlimlerin fikhî konulardaki hatalarına müdahale edebilmiştir.

H. Sorulara ve Muhtemel İtirazlara Cevap Verme

Aynî genellikle raviler, hadislerin sıhhati ve fikhî hükümlerle ilgili bazen de dil kurallarıyla alakalı,²⁴⁰ kendisine muhataptan sorular yöneltip bunlara cevap verir. Bu cevapları çoğu zaman "fe in kîle, kultü" ve "fe in kulte, kultü" ifadelerinden sonra veren Aynî, bazen de soru yöneltmeden sadece "kultü" diyerek konuya açıklık getirir. Aynî, "fe in kîle, kultü" ifadesini çoğunlukla İbn Hazm ve Beyhakî gibi âlimlerin raviler hakkında,²⁴¹ hadislerin sıhhati hususunda²⁴² ve fikhî konulardaki²⁴³ itirazlarını cevaplarken kullanır.

Raviler hakkındaki itirazlara örnek vermek gerekirse kitapta birçok yerde karşılaştığımız Beyhakî'nin "Tahâvî, İbn Lehîa'yı zayıf olduğu halde delil getiriyor" itirazına Aynî şöyle cevap verir: "Ben de derim ki, cerh-tadil âlimlerinden bir grup İbn Lehîa'ya sika dedi, bunların içinden sadece Ahmed b. Hanbel'in tadili yeter. Yine Tahâvî de İbn Lehîa'ya sika demiştir. Ayrıca İbn Lehîa'nın zayıf olduğu kabul

²³³ Müzzemmil 73/20.

²³⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 374.

²³⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 314.

²³⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 326.

²³⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XI, 192-193.

²³⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VII, 153-154; X, 301.

²³⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 348.

²⁴⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 175; V, 154.

²⁴¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 9; VIII, 560; XVII, 426.

²⁴² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 199; IX, 112-113, 302; XVIII, 444.

²⁴³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 151; X, 33; XIX, 85.

edilse bile Tahâvî onun hadisini bazı yerlerde şahit bazı yerlerde ise mütabi‘ olarak getirmiştir.”²⁴⁴

Yine Beyhakî ve İbn Hazm iki raviyi meçhul görerek senedin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Böyle bir itirazı kendine yönelten Aynî, ravilerden birinin sahabi olduğunu, diğer ravinin de cerh-tadil âlimlerinin görüşlerini sayarak meçhul olmadığını ispatlar. Dolayısıyla yapılması muhtemel bu itirazların yersiz olduğunu ortaya çıkarır.²⁴⁵

Aynî, bir hadisin hükmü hakkında kendisine soru yönelttiğinde, genel olarak ya âlimlerin görüşlerini verir ya da kendisi bir değerlendirmede bulunur.²⁴⁶ Meselâ şöyle der: “Bu hadisin hükmü nedir? dersin, ben de derim ki, Tirmizî hasen dedi, İbn Hıbban *Sahih*’inde rivayet etti, Hâkim Sahihaynda olmadığı halde isnadının sahih olduğunu söyleyerek *Müstedrek*’inde zikretti, İbn Huzeyme *Sahih*’inde zikretti.”²⁴⁷

Yine bir başka hadisin sıhhatini değerlendirirken şunları söyler: “Bu hadise nasıl sahih dersin? Hâlbuki Ahmed b. Hanbel hadisin senedindeki Beşir b. Muhacir el-Ganevî hakkında “münkeru’l-hadîs” demiştir, dersin; ben de derim ki, bunun sıhhatine delil olarak hadisi Müslimin *Sahih*’inde zikretmesi yeterlidir.”²⁴⁸ Başka bir yerde de Aynî şöyle der: “Beyhakî bu hadise “aslî yok, batıldır” dedi, dersin, ben de derim ki; Dârakutnî’nin hadisi zikretmesi sana delil olarak yeter.”²⁴⁹

Aynî, fikhî hükümlerle ilgili sorulara da cevap verir. Meselâ “Abdestte başı yıkayınca meshe gerek kalır mı kalmaz mı?” diye kendisine soru yönelten Aynî, bu soruya hem naklî hem de aklî delillerle cevap verir.²⁵⁰ Şöyle der: “Ebû Dâvûd’un rivayet ettiği hadise göre bir gün Hz. Ali abdest alırken sağ eline suyu almış ve başına dökmüştür, ayrıca mesh etmemiştir. Diğer taraftan meshde sadece isabet söz konusu iken yıkamada hem isabet hem de isale söz konusudur, yani yıkamanın içinde

²⁴⁴ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, VI, 458-459; VII, 468, 509.

²⁴⁵ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, III, 409.

²⁴⁶ Bkz. Hadis Hakkında Hüküm Verme.

²⁴⁷ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, IV, 195.

²⁴⁸ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, XVI, 88.

²⁴⁹ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, II, 199.

²⁵⁰ Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*, II, 45.

mesh de vardır, dolayısıyla başını meshe ayrıca gerek yoktur.”²⁵¹ Yine “Saf gerisinde namaz kılanın namazı yoktur” diyen hadisi Aynî, namazı kâmil olarak yorumlar. Sonra kendisine, bu hükme nereden vardın, diye bir soru yöneltir ve “Bu adam namazın farz olan rükünlerini yerine getirdiği için namazı sahihtir ancak noksanlık, men edilen bir amelde bulunduğu için meydana gelmiştir” der.²⁵²

Dil kurallarıyla ilgili bir misal vermek gerekirse, şunu aktarabiliriz: Aynî, “Radiytü billâhi Rabben ve bi Muhammedin rasûlen ve nebiyyen ve bi'l-İslâmi dînen” hadisinin metninde geçen Rab, Rasûl, Din kelimelerinin neyle mensup olduğunu sorarsan derim ki, bu kelimelerin temyiz olarak nasbedilmesi caizdir. Her ne kadar asıl olan temyizın mana bakımından fail olması ise de temyizın mana cihetiyle mef'ul olması da caizdir. Nitekim burada da manen mef'uldür. Mef'ul olarak da nasb edilmeleri caizdir. Çünkü ra-dı-ye fiili “bâ” harfi ceriyle müteaddî olduğu zaman ikinci bir mef'ul alabilir.²⁵³

İ. Tahâvî'nin Müphem Bıraktığı Şahısları Belirleme

Tahâvî eserinde ilk önce konuyla ilgili hadisleri zikreder. Sonra, bir grup âlimin bu hadisi gerekçe göstererek buna göre hüküm verdiklerini daha sonra başka bir grup âlimin de bunlara muhalefet ederek farklı hüküm verdiklerini ifade eder. Her iki grubun da delillerini ileriye sürdükten sonra ikinci grubun görüşlerinin daha isabetli olduğunu belirtip onları tercih eder. Tahâvî tercih ettiği görüşü destekleyen bazen on sekiz²⁵⁴ bazen de yirmi²⁵⁵ rivayet zikreder.

Bir defasında Tahâvî, tercih ettiği görüşü desteklemek için çok sayıda rivayet zikretmesini şöyle gerekçelendirir: “Biz bununla kesinlikle ehli ilmi küçük düşürmek istemedik, ancak hasmın bize (Hanefilere) ne çok zulmettiğini beyan etmek istedik.”²⁵⁶

²⁵¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 45-46.

²⁵² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 161-162.

²⁵³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IV, 171.

²⁵⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XI, 407-415; XII, 160-168.

²⁵⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XI, 325-334.

²⁵⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 512.

Aynî de Tahâvî'nin edeben ismini zikretmediği şahısların gerek dört mezhepten gerekse dört mezhep dışından kimler olduğunu tespit ederek isimlerini belirttikten sonra “Allah hepsine merhamet etsin” demiştir.²⁵⁷

J. Hadislerden Hüküm Çıkarma

Aynî, hadislerden hüküm çıkarma ameliyesinde bulunurken “yüstembatu minhü ahkâm”,²⁵⁸ “yüstefâdü minhü ahkâm”,²⁵⁹ ifadelerini sıklıkla, “estefidü minhü fevâide”,²⁶⁰ “üstümbita minhü ahkâm”,²⁶¹ “mimmâ yüstefâdü minhü”,²⁶² “min fevâidihî”,²⁶³ “ve fihi delâle”,²⁶⁴ “ve fihi mine'l-ahkâm”,²⁶⁵ ve “el-hadîs yedüllü”,²⁶⁶ gibi lafızları ara sıra kullanır.

Bu lafızlardan sonra genellikle mezheplere atıfta bulunarak istinbatta bulunan²⁶⁷ Aynî, bazen de mezhep belirtmeden hadislerden hüküm çıkarır.²⁶⁸ Bedreddin Aynî, hadislerden hüküm çıkarırken çoğunlukla Hanefîlerin görüşlerini teyit eder.²⁶⁹ Fakat nadiren de olsa diğer mezheplerin görüşlerini tercih ettiği de olmuştur. Mesela, ölen kimsenin yıkanması hususunda Aynî, Hanefîlerin “ölenin necis olmasından dolayı yıkanması gerekir” görüşünü bırakmıştır. Bunun yerine, insanın ölümle necis olmayacağı, ölüye arız olan abdestsizlikten dolayı yıkanmasının gerektiği görüşünü benimseyerek diğer mezhepleri tercih etmiştir.²⁷⁰ Yine zımmi bir kişinin Allah Rasûlüne sövmesi durumunda, Hanefîler tazir cezası gerekir demişlerdir. Aynî bu hususta da Hanefîlerin görüşünü bırakmış ve Malikîlerin peygambere söven zımmi öldürülür ancak Müslüman olduğu takdirde öldürülmez görüşünü tercih etmiştir.²⁷¹

²⁵⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 273-274; II, 296-401; III, 247-254; IV, 153-154; V, 368-370.

²⁵⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 37; VI, 186; XI, 71; XIV, 47, 142; XX, 204, 322.

²⁵⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, III, 319; IV, 23, 110; VIII, 112; XIV, 121-142; XX, 153.

²⁶⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 402; XVI, 88; XX, 298.

²⁶¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 159, 267.

²⁶² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 453.

²⁶³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 155.

²⁶⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 6.

²⁶⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XXI, 318.

²⁶⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XXI, 380.

²⁶⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 159-166; III, 37-39; VI, 186-187; VIII, 112-113; IX, 64-70; XIV, 142-147; XVI, 518-521; XIX, 41-44.

²⁶⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 127-128; II, 29, 326; III, 186; VI, 405-406; XIV, 189; XV, 11-12.

²⁶⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I, 159-162; II, 287-288; III, 412, 446; IV, 37-38, 111; XIV, 142-147.

²⁷⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 567.

²⁷¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, XIII, 511-512.

Mezhep içerisinde Tahâvî, Hanefî fakihlerinden Merğînânî ve Kâsânî gibi âlimlerle görüş ayrılığına düştüğünde; Aynî, âlimler arasındaki ihtilafları ve mezheplerin görüşlerini en iyi bilen Tahâvî olduğunu söyleyerek onun görüşünü tercih etmiştir.²⁷²

Diğer taraftan hem kendi mezhebine hem de diğer mezheplere eşine az rastlanır bir şekilde vâkıf olan Aynî'nin rivayet ve dirayeti kendisinde toplaması, zengin bir birikim oluşturmuş ve Aynî'nin hadislerden çok sayıda hüküm çıkarmasını sağlamıştır.²⁷³

Netice itibariyle Aynî'nin hadis ilmi sahasında da en az fıkıh ilmindeki kadar derin bir birikime sahip olduğunu söyleyebiliriz. Diğer taraftan özelde Tahâvî'ye genelde de Hanefî mezhebine bağlılığı inkâr edilemez. Aynî'nin mezhebin görüşünü destekleyen bazı rivayetleri savunurken düştüğü çelişkiler ve İmam Azam'a yöneltilen eleştirileri ağır ifadelerle reddetmesi, söylenildiği gibi mezhep taassubu iddialarına sebep olmaktadır.

²⁷² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, V, 564-565; VII, 480; VIII, 103; XI, 243; XI, 243.

²⁷³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, I,159-166, 277-282; VI, 186-187, 450-451; IX, 64-70; XIV, 142-147; XVI, 518-521.

SONUÇ

Bedreddîn el-Aynî, hicri VIII. yüzyılda yetişmiş önemli bir Hanefî fakihidir. Hadis, tarih ve dil ilimlerinde de kıymetli eserler vermiş otorite bir âlimdir. Aynî, ilmî seviyesi yüksek bir ailede dünyaya gelmiş, İslâm dünyasının o dönemdeki önemli ilim merkezlerinde dolaşarak ilim tahsil etmiş ve nihayet Kahire’de karar kılıp ilimde zirveye ulaşmıştır.

Aynî, Memlûk sultanlarının yanında değer gören bir devlet ve ilim adamı olmuş, ömrünün sonuna kadar çeşitli devlet görevlerinde bulunmuştur. Yoğun mesaisine rağmen ilimle bağlantısını hiç koparmamış, hadis, fıkıh, tarih ve dil alanlarında çok sayıda eser telif etmiştir.

Bu çalışmamızda Aynî’nin en kapsamlı olan ve ömrünü verdiğini söyleyebileceğimiz *Nuhabu’l-efkâr* isimli eserini inceledik. *Nuhabu’l-efkâr*, Tahavî’nin muhtelefü’l-hadîs konusunda telif ettiği *Şerhu meâni’l-âsâr*’a Aynî’nin yazdığı *Mebâni’l-ahbâr fî şerhi meâni’l-âsâr* adlı şerhe yine kendisinin yaptığı ihtisar çalışmasıdır. Muhtasar olmasına rağmen çok hacimli olan *Nuhabu’l-efkâr*, *Mebâni’l-ahbâr*’a göre daha iyi bir tertibe sahip olup onda olmayan ilaveler barındırmaktadır.

Aynî, *Nuhabu’l-efkâr*’ı Tahavî’nin *Şerhu meâni’l-âsâr*’ı yazma gayesinde olduğu gibi, Hanefîlerin reyle amel edip hadisi terk ettiklerine ve görüşlerine uymayan hadisleri kabul etmediklerine yönelik iddiaları reddetmek için yazmıştır. Bu esere çok özen gösteren ve uzun yıllar üzerinde çalışan Aynî, neticede Hanefî mezhebini ve onların delille konuştuklarını desteklemek için bütün ilmini ve marifetini adeta esere nakşetmiştir. Hadis ilmi alanında da Aynî, her ne kadar *Umdetü’l-kârî* isimli eserle meşhur olsa da *Nuhabu’l-efkâr*’da ravileri cerh ve tadil yönünden inceleyerek ve hadisler hakkında hüküm vererek hadisçiliğini daha fazla ortaya koymuştur.

Nuhabu’l-efkâr’ı çalışmamızda on maddede inceledik ve şu neticeleri elde ettik:

Aynî, eserde ravileri değerlendirirken engin bir bilgi birikimine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim cerh-tadil âlimlerinin görüşlerine ve ravilerin biyografilerine o derece vakıftır ki, âlimlerin raviler hakkında hadisin sıhhatine etki edecek derecedeki hatalarını bile düzeltmiştir.

Tahâvî'nin rivayet ettiği her bir hadisi sıhhat derecesine bakmadan, masadır-ı asliyeden tespit eden ve farklılıklarıyla beraber zikreden Aynî, Tahâvî'nin bazen on dört, on altı gibi çok senetle zikrettiği hadislerin her bir senedinin ayrı ayrı tahririni yapmıştır.

Eserde hadislerin sıhhati hakkında hüküm veren Aynî, çoğunlukla “senet sahihse hadis de sahihtir” prensibiyle hareket etmiş ve senet hakkındaki hükmü hadise de vermiştir. Hadisler hakkında hüküm verirken, bazen kendi hükmünü destekleyen âlimlerin görüşlerini teslimiyetçi bir yaklaşımla delil olarak getirmiş, kendi görüşüyle tenakuz ettikleri yerde de reddetmek suretiyle çelişkili durumlara düşebilmiştir.

Aynî, kavramları açıklarken kullandığı kaynaklar ve yaptığı dilsel tahlillerle Arap dilindeki yetkinliğini göstermiştir.

Eserde hadislerin sınıflanarak şerh edildiği konu başlıkları arasındaki irtibata da değinilmiştir.

Yine Aynî, eserde yer alan raviler, hadisler ve fikhî konularla ilgili hükümleri temellendirmeye çalışmıştır. Hanefî mezhebinin görüşlerini teyit eden hadisleri, cerh-tadil âlimlerinin görüşleriyle destekleyen Aynî, özellikle İbn Hazm ve Beyhakî gibi âlimlerin yönelttiği eleştirileri deliller vererek reddetmiştir. Naklî delillerin yanında aklî delillere de başvurmuş, bunlara ek olarak fikhî hükümleri temellendirirken dil kurallarından da istifade etmiştir. Nasstan delil getirirken Hanefîlerin usul kriterlerine bağlı kalan Aynî, konuları tahlil ederken aklî delillerden dil kurallarına kadar geniş bir yelpazeden istifade etmiştir. Birçok yerde hadis ilmindeki derinliği sebebiyle muhaddislerin hatalarına delilleriyle birlikte müdahale edebilmiştir.

Aynî, konuları ve hadisleri tahlil ederken yer yer soru-cevap üslûbunu kullanmıştır. Kendisine yönelttiği sorulara âlimlerin görüşlerinden deliller getirerek cevaplar vermiştir. Bununla birlikte daha önce ifade ettiğimiz teslimiyetçi yaklaşımını burada da zaman zaman göstermiştir.

Şerhu meâni'l-âsâr'da Tahavî'nin görüşlerinden bahsettiği fakat kendilerini açıkça ifade etmediği şahıslar, *Nuhabu'l-efkâr*'da Aynî tarafından tespit edilip açıklanmıştır.

Aynî, hadislerden hüküm çıkarırken çoğunlukla Hanefilerin görüşlerini teyit etmiş, nadiren de olsa diğer mezheplerin görüşlerini tercih ettiği de olmuştur. Mezhep içerisinde Tahavî ile diğer Hanefî fakihleri görüş ayrılığına düştüğünde ise Tahavî'nin görüşlerini tercih etmiştir.

Netice itibariyle Aynî, aklî ve naklî ilimlerde yed-i tûlâ sahibi bir Türk âlimidir. Her ne kadar Hanefî fakihlerinden birisi olarak şöhret bulmuş olsa da tek başına *Nuhabu'l-efkâr* adlı eseri, onun hadis ilminde otorite bir hadisçi olarak tanınması için yeterlidir.

KAYNAKLAR

Ali el-Kârî, İbn Sultân Muhammed el-Heravî, *Şerhu şerhi nuhbeti'l-fiker fî mustalahâti ehli'l-eser*, thk. Muhammed Nizâr Temîm ve Heysem Nizâr Temîm, Beyrut ty., Dâru'l-Erkâm b. Ebi'l-Erkâm.

Askalânî, İbnü'l-Hacer, *en-Nüketü alâ kitâbü İbni's-Salâh*, thk. Mesud Abdulhamid es-Sa'denî- Muhammed Fâris, Beyrut ty., Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.

Aynî, Bedruddîn, *el-Alemü'l-heyyib fî şerhi'l-kelimi't-tayyib*, thk. Ebu'l-Münzir Hâlid İbrâhim el-Mısırî, Riyâd 2000, Mektebetü'r-Ruşd.

_____, *Ikdü'l-cumân fî târihi ehli'z-zamân*, I-IX, thk. Muhammed Muhammed Emin, Kahire 2010, Daru'l-Kütübi ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye.

_____, *el-Makâsidü'n-nahviyye fî şerhi şevâhidi şürûhi'l-elfiyye*, I-III, nşr. Muhammed Bâsil Uyûnu's-sûd, Beyrut 2005, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

_____, *Meğâni'l-ahyâr fî şerhi esâmî ricâli meâni'l-âsâr*, I-III, thk. Muhammed Hasan İsmail, Beyrut 2006, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

_____, *Nuhabu'l-efkâr fî tenkîhi mebâni'l-ahbâr fî şerhi meâni'l-âsâr*, I-XXI, thk. Seyyid Erşed el-Medenî, Beyrut 2011, Dâru'l-Minhâc.

_____, *Şerhu süneni Ebî Dâvûd*, I-VII, thk. Ebu'l-Münzir Hâlid İbrâhim el-Mısırî, Riyâd 1999, Mektebetü'r-Ruşd.

Cessâs, Ebu Bekr er-Râzî, “*Şerhu muhtasaru't-Tahâvî*”, I-VII, thk. İsmetullah-İnâyetullah Muhammed, Mendine 2010, Dârü's-Sirâc.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'âs b. İshak b. Beşîr es-Sicistânî, *Risâletü'l-İmam Ebî Dâvud es-Sicistânî ilâ ehli Mekke fî vasfi sünen (Selâsü resâil fî 'ilmi mustalahi'l-hadis)*, nşr., Abdülfettah Ebû Gudde, Halep, ty., Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye bi Haleb.

Gökçe, Ferhat, “Bedruddîn el-Aynî'nin Eserleri, Aynî ve Eserleri Üzerine Yapılan Çalışmalar”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedruddîn el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, Gaziantep 2013, yy.

Ğavrî, Seyyid Abdülmâcid, *Masâdiru'l-hadîs ve meraci'uhû*, I-II, Dimeşk 2010, Dâru İbn Kesîr.

Hatîb, Muhammed Âcâc, *Usûlü'l-hadîs ulûmuhû ve mustalahuhû*, Cidde 1997, Dâru'l-Menâra.

İtir, Nûreddîn, *İlâmü'l-enâm şerhu bülûği'l-merâm min ehâdîsi'l-ahkâm*, I-IV, Dimeşk 1998, Dâru'l-Farfûr.

İbnu's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrazûrî, *Ulûmü'l-hadîs*, thk. Nûreddîn İtir, Dimeşk 1998, Dâru'l-Fikr.

İbn Hacer, Şihâbuddîn Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Mahmud b. Ahmed el-Askalânî, *en-Nüket alâ kitabi İbn Salâh*, Beyrut ty., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Kahraman, Abdullah, “Bedruddin el-Aynî'nin Remzü'l-hakâik Adlı Eseri ve Bazı Fikhî Meselelere Yaklaşımı”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedruddîn el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, Gaziantep 2013, yy.

Kallek, Cengiz, “el-Hidâye”, DİA, XVII, İstanbul 1998, Türkiye Diyanet Vakfı.

Koçkuzu, Ali Osman, “Aynî Bedreddîn”, DİA, IV, İstanbul 1991, Türkiye Diyanet Vakfı.

_____, “Bedreddin el-Aynî ve Hadis Şerhçiliği”, *Antepli Meşhur Âlim ve İdareci Bedruddîn Aynî Sempozyumu (1992)*, İstanbul 2013, Gaziantep Şehitkamil Belediyesi yay.

Leknevî, Muhammed Abdulhay el-Hindî, *el-Fevâidü'l-behiyye fî terâcimi'l-hanefiyye*, Mısır h. 1324, Matbaatü's-saâde.

Ma‘tûk, Salih Yusuf, *Bedruddîn el-Aynî ve eseruhû fî ‘ilmi’l-hadisi*, Beyrut 1987, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye.

Râmhurmüzi, Hasan b. Abdirrahman, *el-Muhaddisü’l-fâsıl beyne’r-râvî ve’l-vâî*, thk. Muhammed Accâc el-Hatîp, Beyrut 1971, Dâru’l-Fikr.

Sakallı, Talat, “Aynî Gözüyle Buhârî”, *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî (811-869) Uluslar arası Sempozyum 18-20 Haziran 1987*, Kayseri 1996, Erciyes Üniversitesi Matbaası.

_____, *Aynî’nin Hadis Kültüründeki Yeri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yy. 1987.

_____, *Bedruddin Aynî (Hayatı, Eserleri ve İlmî Şahsiyeti)*, Ankara 1995, Türkiye Diyanet Vakfı.

Sehâvî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdurrahmân b. Muhammed, *ed-Dav’ü’l-lâmi’u liehli’l-karni’t-tâsi’i*, I-XII, nşr. Abdullatif Hasen Abdurrahman, Beyrut 2003, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.

_____, *Fethu’l-muğîs şerhu elfiyeti’l-hadîs*, I-III, thrc. Salah Muhammed Muhammed Uveyza, Beyrut 2001, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.

_____, *et-Tibru’l-mesbûk fî zeli’s-sülûk*, I-IV, thk. Necvâ Mustafa Kâmil-Lebibe İbrahim Mustafa, Kahire 2002, Dâru’l-Kütübü’l-Vesâik.

Tahâvî, Ebu Câ’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî, “*Şerhu müşkili’l-âsâr*”, I-VIII, thk. Şuayb Arnavûd, Beyrut 2010, Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye.

Yalçın, Fatih, “Memlükler Dönemi Kahire’de Bir Müderris: Bedreddin el-Aynî”, *Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Uluslararası Bedruddîn el-Aynî Sempozyumu ve II. Hadis İhtisas Toplantısı*, Gaziantep 2013, yy.

Yaman, Ahmet, “Kenzü’d-Dekâik”, DİA, XXV, Ankara 2002, Türkiye Diyanet Vakfı.

Zafer, Ahmed Usmanî, et-Tehânevî, *Kavâ'id fî ulûmi'l-hadîs*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Kahire 2000, Dâru's-Selam.

Zeylâ'î, Cemâlüddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Hanefî, *Nasbu'r-râye tahrîcu ehâdîsi'l-hidâye*, I-V, thk., Ahmed Şemseddin, Beyrut 2002, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öz Geçmiş

Hatay'ın Hassa ilçesinde 1980 yılında dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Akbez/Hassa'da tamamladı. Yüksek öğrenimini 2008 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bitirdi. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli görevlerde bulundu. 2012'de Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nden mezun oldu. 2013-2016 yılları arasında Kayseri Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde eğitim görevlisi olarak çalıştı. Halen Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezi'nde eğitim görevlisi olarak çalışmaktadır.